

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В
СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ**

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2310-ср (6.2311-ср-с)
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
А.А. Семьонова

Керівник: доцент кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи, доцент,
к.філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: доцент кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи, доцент,
к.філос.н. Маліновська О.С.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

Т.І.Бутченко

« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Семьоновій Анастасії Анатоліївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна робота з сім'ями, які опинились у складних
життєвих обставинах унаслідок війни

керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к.філос.н., доцент

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Лукашевич М. П., Семігіна Т. В. Соціальна
робота (теорія і практика) : підручник. Київ : Каравела, 2017. 366 с.; Карпенко
О. Г., Н. Ф. Романова Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ :
Слово, 2015. 408 с.; Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з
вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017.
256 с.; Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. та ін. Соціальна політика :
навч. посіб. Львів : «Новий Світ 2000», 2020. 318 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які
потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки соціальної роботи з
сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. 2. Зробити уточнення
головних понять. 3. Виділити принципи та методи дослідження соціальної
роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. 4.
Проаналізувати організацію соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих
обставинах унаслідок війни. 5. Виділити сім'ю у складних життєвих
обставинах, як клієнта соціальної роботи. 6. Виокремити особливості
соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя
унаслідок війни. 7. Розробити рекомендації з поліпшення соціальної роботи з
сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
12 рисунків

---

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	виконано
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	виконано
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	виконано
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	виконано
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	виконано
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	виконано

Студент А.А. Семьонова

Керівник роботи О.В. Маловічко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 68 сторінок, 62 позицій у списку літератури, 12 рисунків, 2 додатків.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СІМ'Ї У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ, СІМ'Ї У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ В УМОВАХ ВІЙНИ, СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА, СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД

Мета дослідження: аналіз та дослідження особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

Предмет дослідження: специфіка особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

Методи дослідження: об'єктивний, історичний, системного підходу.

Гіпотеза: комплексна мультидисциплінарна підтримка сімей, що зіткнулися зі складними життєвими обставинами унаслідок російсько-української війни, покращує їх соціальне та емоційне благополуччя, порівняно з сім'ями, які отримують лише одноразову або фрагментарну допомогу.

Висновки: 1. Вирішення проблеми сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, вимагає комплексного підходу, який враховує їхні багатогранні потреби та забезпечує всебічну підтримку на всіх рівнях – від економічної та матеріальної до психологічної та юридичної допомоги. 2. Соціальна роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, підкреслює необхідність багатовимірного та скоординованого підходу, що враховує всі аспекти життя сімей та забезпечує їхню всебічну підтримку для подолання наслідків війни та відновлення нормального життя. 3. Забезпечення комплексної допомоги, підвищення кваліфікації працівників та координація зусиль різних організацій є ключовими чинниками для ефективної підтримки цих сімей у Запоріжжі.

SUMMARY

The qualification work consists of 68 pages, 62 sources in the list of references, 12 figures, 2 appendices.

SOCIAL WORK, TECHNOLOGIES OF SOCIAL WORK, FAMILIES IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES, DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES IN THE CONDITIONS OF WAR, FAMILIES IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES IN THE CONDITIONS OF WAR, SOCIAL REHABILITATION, SOCIAL PREVENTION, SOCIAL SUPPORT.

The purpose of research is to analyze and study the features of social work with families facing difficult life circumstances due to the war.

The object of research is a social work with families facing difficult life circumstances due to the war.

The subject of research is specifics of social work with families facing difficult life circumstances due to the war.

The research methods include objective, historical, and systematic approach.

Hypothesis: the comprehensive multidisciplinary support for families facing difficult life circumstances as a result of the Russian-Ukrainian war improves their social and emotional well-being, compared to families who receive only one-time or fragmentary assistance.

Conclusions: 1. Solving the problem of families who found themselves in difficult life circumstances due to the war requires a comprehensive approach that takes into account their multifaceted needs and provides a comprehensive support at all levels – from economic and material to psychological and legal assistance. 2. The social work with families who found themselves in difficult life circumstances due to the war highlights the need for a multidimensional and coordinated approach that takes into account all aspects of families' lives and provides them with the comprehensive support to overcome the consequences of the war and restore normal life. 3. The provision of comprehensive assistance, professional development of employees and coordination of efforts of different organizations are key factors for effective support of these families in Zaporizhzhia.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СІМ'Ї, ЯКА ОПИНИЛАСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ.....	7
1.1. Стан наукової розробки теми.....	7
1.2. Уточнення головних понять.....	12
1.3. Принципи та методи дослідження.....	18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ.....	21
2.1. Основні технології соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.....	21
2.2. Сім'я у складних життєвих обставинах, як клієнти соціальної роботи.....	27
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ В МІСТІ ЗАПОРІЖЖЯ.....	36
3.1. Особливості соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.....	36
3.2. Рекомендації з поліпшення соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.....	46
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні в Україні приділяється велика увага державній сімейній політиці, мета якої полягає у забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, реалізації сім'єю своїх функцій та покращення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства. Одним із стратегічних завдань державної політики України є захист та підтримка сім'ї як важливого соціального інституту. Це стосується також і сім'ї, яка перебуває у складній життєвій ситуації чи соціально небезпечному становищі в умовах війни.

Війна безпосередньо впливає на сім'ю, впливає на виконання сім'ями своїх функцій. У зв'язку з цим, у сімей виникають труднощі у вирішенні соціальних, міжособистісних та психологічних проблем, внаслідок чого такі сім'ї опиняються у складних життєвих обставинах. Сім'ї, які опинилися у складній життєвій ситуації в умовах війни є особливою соціально вразливою групою та об'єктом соціальної роботи. Адже соціальна робота як вид практичної діяльності використовує різні методи, форми та технології з надання допомоги сім'ям в складних життєвих обставинах в умовах війни на території нашої держави.

В наш час, в умовах російсько-української війни змінюється соціальний статус людей, ламаються звичні життєві стереотипи, цінності, з'являються серйозні нетрадиційні, незвичайні проблеми. Необхідність вирішення соціальних проблем різних категорій сімей в умовах війни створює умови для розвитку та вдосконалення розгалуженої системи соціальної роботи. Тому дана тема кваліфікаційної роботи бакалавра є актуальною.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи бакалавра – соціальна робота з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

Предмет дослідження – специфіка особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

Мета дослідження кваліфікаційної роботи бакалавра полягає у аналізі та дослідженні особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

Відповідно до поставленої мети в роботі поставлено такі основні завдання:

- дослідити стан наукової розробки соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни;
- зробити уточнення головних понять;
- виділити принципи та методи дослідження соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни;
- проаналізувати організацію соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни;
- виділити сім'ю у складних життєвих обставинах, як клієнта соціальної роботи;
- виокремити особливості соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни;
- розробити рекомендації з поліпшення соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.

Гіпотеза дослідження полягає у комплексній мультидисциплінарній підтримці сімей, що зіткнулися зі складними життєвими обставинами унаслідок російсько-української війни, значно покращує їх соціальне та емоційне благополуччя, порівняно з сім'ями, які отримують лише одноразову або фрагментарну допомогу.

Методологічну і теоретичну основу дослідження складають праці присвячені розгляду питання соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни таких видатних вчених та науковців, як: Т. Семигіна, Н.І. Рудкевич, К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук, Р.В. Чубук, А.Й. Капська, І.В. Пеша та інші.

Практичне та теоретичне значення одержаних результатів полягає в реальних можливостях використання науково-теоретичних висновків

кваліфікаційної роботи в наукових працях та посібниках, методичних рекомендаціях.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає сторінки. Список використаних джерел містить найменувань та теоретичне значення одержаних результатів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СІМ'Ї, ЯКА ОПИНИЛАСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ

1.1. Стан наукової розробки теми.

В Україні нині відбуваються значні соціально-економічні зміни, які впливають формування особистості. По-перше, збільшується світова тенденція динамізму соціальних процесів, що сприяє появі нового типу суспільства, що приділяє основну увагу майбутньому. По-друге, відбувається перетворення універсальних цінностей, включаючи сім'ю. Головним соціальним фактором, що впливає на становлення особистості, є сім'я, тому дуже важливо, у якій сім'ї виховується дитина [41, с. 172].

Однією з важливих соціальних проблем на сучасному етапі є пошук нових ідей, спрямованих на забезпечення захисту та допомоги сім'ям, які опинилися в складній життєвій ситуації унаслідок війни на території нашої держави. Проблема соціального супроводу різних категорій дітей, молоді та дорослого населення є однією із провідних у соціальній роботі [7, с. 35].

Соціально-психологічна робота з сім'єю як напрямок у рамках соціальної роботи в Україні отримує все більший розвиток для здійснення сприятливих змін у житті сім'ї і є систематичною і цілеспрямованою діяльністю. Вона здійснюється спільно з системою освіти, соціальною службою, системою охорони здоров'я, правоохоронною системою і т.д. для того, щоб працювати систематично і цілеспрямовано, потрібно спиратися на одну або кілька теорій, що допомагають аналізувати різні явища, ситуації та процеси, що відбуваються в сім'ї [19, с. 136]. Очевидно, що така складна діяльність, якою є соціально-психологічна робота з сім'єю з її аналізом і змінами як внутрішніх, так і зовнішніх факторів і взаємодією між ними, не може ґрунтуватися на одній будь-якій психологічній теорії, а повинна використовувати їх широкий спектр.

Держава – це велика сім'я, а сім'я – це невелика держава. До такого висновку дійшов ще V ст. до н.е. китайський філософ Конфуцій. За визначенням О.Г. Карпенко, Н.Ф. Романової, сім'я – це соціально-педагогічний інститут та особлива соціальна система, яка є підсистемою суспільства і включає інші підсистеми (членів сім'ї); це мала соціальна група, первинний контактний колектив [20, с. 237].

Основними ознаками сім'ї є [16, с. 128]:

- шлюбні, між поколіннями, кровні, встановлені зв'язки між членами сім'ї;
- родинні почуття, почуття безпеки, захищеності, кохання, поваги;
- загальний побут та проживання членів сім'ї;
- наявність певних функцій у суспільстві (видів життєдіяльності сім'ї), прав сім'ї у суспільстві та прав членів сім'ї у сім'ї, обов'язків членів сім'ї у відношенні один одного та відповідальність перед суспільством за своїх членів.

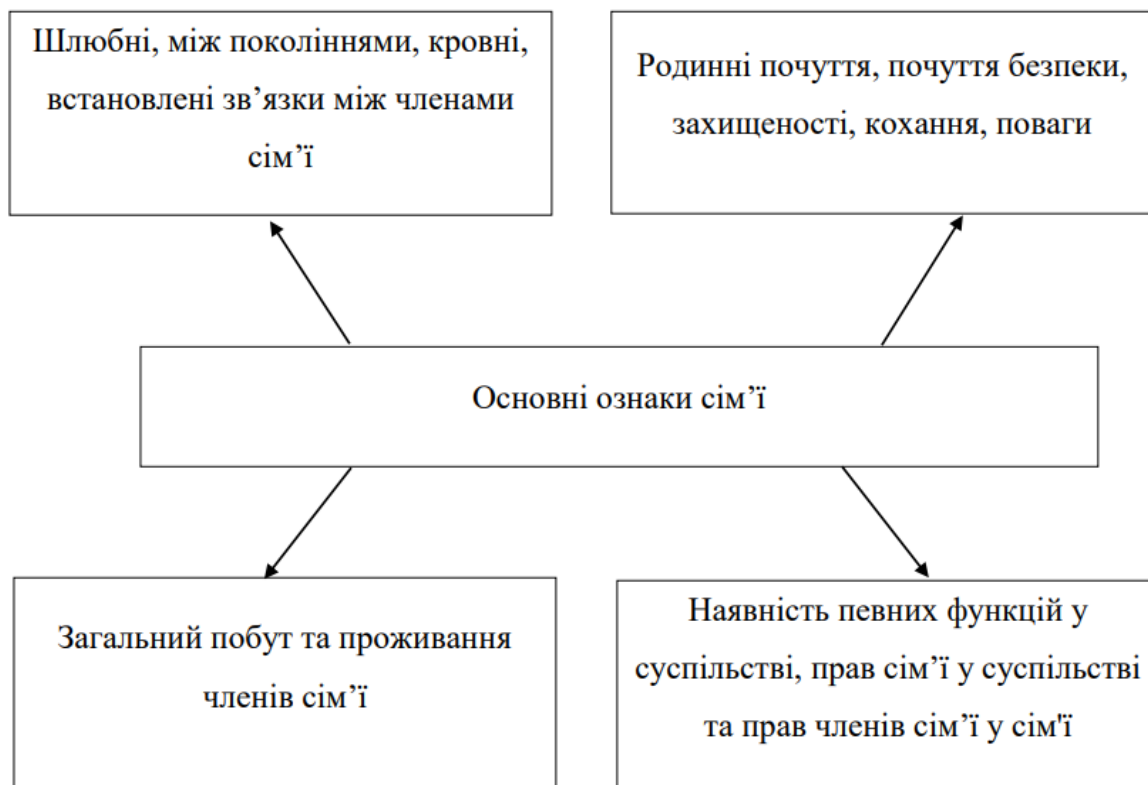

Рис. 1.1 Основні ознаки сім'ї

На жаль, російсько-українська війна, яка відбувається на території України з 2014 року негативно впливає на всі верстви українського населення, в тому числі і на сучасні українські сім'ї.

Дослідження соціальної роботи з сім'ями в складних життєвих обставинах в умовах війни має глибоке історичне коріння, яке відображає зміни в підходах до допомоги та підтримки населення під час і після воєнних конфліктів. Історія цієї галузі соціальної роботи тісно переплетена з розвитком теорій і практик соціальної роботи в цілому, а також з історією війн і їхнім впливом на суспільство [1, с. 355].

У ХХ столітті, з початком і під час Першої світової війни, з'явилися перші систематизовані спроби надання соціальної допомоги сім'ям солдатів і біженців. Організації, такі як Червоний Хрест, почали здійснювати соціальну роботу з цільовими групами, що постраждали від війни, фокусуючись на наданні гуманітарної допомоги, психологічної підтримки та допомоги у відновленні.

Міжвоєнний період і Друга світова війна засвідчили значне розширення практик соціальної роботи, зокрема через створення соціальних служб для допомоги військовослужбовцям, їхнім сім'ям, а також цивільному населенню, що постраждало від війни. В цей час було закладено основи професійної соціальної роботи, які включали розробку методів оцінки потреб, планування допомоги та реабілітації [48, с. 59].

У післявоєнні роки увага соціальної роботи розширилася на вирішення проблем адаптації ветеранів, біженців, переміщених осіб та їхніх сімей. Були розроблені комплексні програми соціальної підтримки та інтеграції, що включали психосоціальну реабілітацію, професійну перекваліфікацію та забезпечення житлом [12, с. 190].

З кінця ХХ століття і у ХХІ столітті відбулася інтенсифікація міжнародної співпраці у сфері соціальної роботи, зокрема через розвиток міжнародних стандартів допомоги та захисту прав людини. Соціальна робота з сім'ями в умовах війни стала включати не лише надання безпосередньої

допомоги, але й працю над запобіганням конфліктів та посиленням стійкості громад.

Сучасні конфлікти, такі як російсько-українська війна та інші вимагають від соціальної роботи адаптації до нових викликів, зокрема через використання цифрових технологій для надання допомоги, розробку спеціалізованих програм для дітей та сімей, що пережили травми, та підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, історія соціальної роботи з сім'ями в умовах війни відображає еволюцію підходів до допомоги людям, що зазнали впливу війни, та адаптацію до змінюваних умов і потреб суспільства.

Стан наукової розробки теми соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, активно розвивається, особливо з огляду на недавні та триваючі конфлікти у різних частинах світу. Війна та збройні конфлікти створюють унікальні та глибокі виклики для сімей, що включають травматичні переживання, втрату житла, економічну нестабільність, розлуку з рідними, та потребу в адаптації до нових середовищ проживання [36, с. 80].

В Україні багато науковців та дослідників займаються питаннями соціальної роботи, включаючи роботу з сім'ями, які знаходяться у складних життєвих обставинах унаслідок війни [31, с. 277]. Ця тема набула особливої актуальності в контексті соціально-економічних викликів та російсько-української війни на території України, а також в зв'язку з іншими кризовими ситуаціями, що впливають на життя українських сімей.

Деякі науковці та експерти, які відомі своїми дослідженнями або внеском у розвиток соціальної роботи з сім'ями в Україні, включають, але не обмежуються:

- О.Г. Карпенко займається питаннями соціальної роботи з різними групами населення, в тому числі з сім'ями в складних життєвих обставинах;
- Т. Семигіна досліджує проблеми соціальної роботи з дітьми та сім'ями, включаючи ті, що зазнали впливу військових конфліктів;

- інтереси А.Й. Капської, І.В. Пеші включають розробку та впровадження програм соціальної підтримки для вразливих сімей.

Ці та інші фахівці працюють у різних університетах, науково-дослідних інститутах та в громадських організаціях, вносячи значний вклад у розвиток теоретичних та практичних аспектів соціальної роботи в Україні. Вони публікують свої дослідження у наукових журналах, збірниках наукових праць та участь у конференціях, де діляться своїм досвідом і знаходженнями з колегами та студентами.

Дослідження в області соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни на даному етапі зосереджуються на кількох ключових аспектах [17, с. 166]:

- індивідуалізований підхід. Розуміння того, що кожна сім'я має унікальний набір потреб, є основою для розробки ефективних програм допомоги. Наукові дослідження показують, що програми, які адаптуються до специфіки кожної сім'ї, є найефективнішими;

- мультидисциплінарний підхід. Соціальна робота з сім'ями в складних життєвих ситуаціях унаслідок війни вимагає залучення фахівців різних сфер, включаючи психологів, соціальних працівників, медиків, юристів тощо. Це дозволяє забезпечити комплексну підтримку та вирішення різноманітних проблем;

- емпіричні дослідження ефективності програм. Вчені активно працюють над вивченням та аналізом даних про ефективність існуючих програм соціальної роботи з сім'ями. Це включає довгострокове спостереження за результатами втручань та їх впливом на добробут сімей;

- превентивні програми. Особлива увага приділяється розробці та впровадженню превентивних програм, спрямованих на запобігання виникненню кризових ситуацій у сім'ях. Це включає освітні програми, підтримку батьківства, раннє втручання тощо;

- використання цифрових технологій. Сучасні дослідження також зосереджуються на використанні цифрових технологій у соціальній роботі,

включаючи онлайн-консультування, мобільні додатки для підтримки сімей та інші цифрові ресурси, які можуть забезпечувати доступ до інформації та підтримки в режимі реального часу;

- міжнародний досвід. Активно вивчається та адаптується міжнародний досвід у сфері соціальної роботи з сім'ями. Це дозволяє впроваджувати в практику перевірені методики та підходи, які вже показали свою ефективність в інших країнах;

- етичні та правові аспекти. Важливою частиною наукових досліджень є вивчення етичних та правових питань, пов'язаних з соціальною роботою [18, с. 167].

Наукові дослідження також акцентують на важливості культурно чутливих підходів та необхідності врахування специфічних потреб різних етнічних, релігійних та культурних груп серед вимушено переміщених осіб.

У відповідь на ці виклики, соціальні працівники та науковці розробляють нові методики та практики, що базуються на доказовій базі, для забезпечення ефективної підтримки та відновлення сімей, що постраждали внаслідок війни. Враховуючи динаміку та масштаб сучасних конфліктів, ця область досліджень залишається вкрай актуальною та потребує подальшої уваги та розвитку.

Отже, розвиток наукової думки в цій галузі продовжує іти вперед, з огляду на змінювані соціальні умови та виклики, з якими стикаються сім'ї в умовах війни по всьому світу. Важливо, щоб дослідження продовжували адаптуватися та розвиватися для вирішення нових проблем, що виникають у сучасному суспільстві.

1.2. Уточнення головних понять.

Поняття «соціальна робота» є вкрай важливим у дослідження питання сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах унаслідок війни. Адже соціальна робота є професійною діяльністю, спрямованою на допомогу людям, сім'ям, групам та спільнотам з метою покращення їхнього соціального

функціонування, самодопомоги та взаємодопомоги [19, с. 93]. Основна мета соціальної роботи – допомогти людям у подоланні викликів, пов'язаних із бідністю, безробіттям, захворюваннями, залежностями, соціальною ізоляцією, дискримінацією, насильством, а також у ситуаціях кризи та катастроф [32, с. 122].

Соціальна робота включає в себе розуміння та втручання у складні взаємозв'язки між людьми та їхнім оточенням, враховуючи економічні, соціальні, культурні, психологічні та інші аспекти, які впливають на життєвий добробут індивідів та спільнот.

Соціальна робота базується на принципах соціальної справедливості, поваги до різноманітності та гідності кожної особи. Професіонали у цій галузі використовують різноманітні теоретичні підходи та методи втручання для досягнення своїх цілей, зокрема психологічні теорії, соціологічні моделі, системний підхід та інші [26, с. 150].

Технології соціальної роботи включають широкий спектр підходів та методів, які можуть бути індивідуальними, груповими або спрямованими на цілі спільноти. Вони базуються на наукових знаннях із соціальної роботи, психології, соціології, медицини та інших дисциплін.

Технології соціальної роботи – це систематичний набір методів, процедур, технік і інструментів, які використовуються соціальними працівниками для надання допомоги індивідам, сім'ям, групам та спільнотам. Ці технології допомагають ефективно вирішувати соціальні проблеми, забезпечувати захист і підтримку, а також сприяти соціальній адаптації та інтеграції осіб у суспільство [50].

Сутність технологій соціальної роботи полягає в застосуванні професійних знань і навичок для практичного розв'язання проблем, з якими стикаються клієнти. Вона включає такі основні елементи [30, с. 321]:

- оцінка потреб. Вивчення і аналіз індивідуальних обставин клієнта для ідентифікації його потреб і ресурсів;

- планування допомоги. Розробка плану дій, який включає конкретні цілі та стратегії для надання допомоги;
- втручання. Застосування різних методів і технік для досягнення планованих результатів;
- моніторинг і оцінка. Систематичний огляд та оцінка ефективності втручань.

Наступним важливим поняттям у нашому дослідженні є «сім'я». Під терміном «сім'я» розуміють соціальний інститут, який складається з людей, пов'язаних між собою шлюбом, кровним родинством, усиновленням або іншими формами відносин, які живуть разом і мають спільне господарство [30, с. 322].

Отже, сім'я є групою людей, які мають певні взаємні стосунки і спільне господарство.

Сім'я відіграє ключову роль у соціалізації індивідів, надаючи емоційну підтримку, фізичний догляд та соціальне навчання. Вона є основою для виховання дітей, передачі культурних та суспільних цінностей, забезпечення економічної підтримки та захисту своїх членів.

Функції сім'ї в суспільстві охоплюють виховання та освіту дітей, економічну підтримку членів сім'ї, емоційну взаємопідтримку, соціальну інтеграцію дітей та дорослих, а також забезпечення культурної та духовної спадщини.

Важливо відзначити, що сім'я також є основним джерелом соціального капіталу, що включає мережі, соціальні зв'язки та доступ до ресурсів, які сприяють соціальній мобільності та економічному добробуту її членів [54, с. 548].

Розглянемо детальніше поняття «складні життєві обставини». Існують різні підходи до визначення поняття «важкі життєві обставини». Наприклад, Н.І. Рудкевич визначають поняття «складні життєві обставини» як тимчасову ситуацію; неминучу подію у життєвому циклі людини, що породжує емоційну

напругу; перешкоджає реалізації важливих життєвих цілей; як ситуацію, що об'єктивно порушує звичну життєдіяльність [45, с. 188].

У трактуванні Т.В. Коляди «складні життєві обставини» розкриваються як результат впливів ззовні або внутрішніх змін, які відбуваються у порушення адаптації людини до життя, внаслідок чого вона не в змозі задовольняти свої основні життєві потреби за допомогою моделей та способів поведінки, вироблених у попередні періоди життя [24, с. 29].

Р.В. Чубук вважає, що складну обставину можна диференціювати, виходячи з рівня або ступеня складності, «...якщо провести умовну пряму лінію і на одному полюсі цього континууму аналізувати обставини з повсякденного життя, то на іншому будуть екстремальні ситуації» [61, с. 25].

Складні життєві обставини – це ситуації, які характеризуються значними труднощами, стресом або турботами, що впливають на життя людини, сім'ї або групи. Це може включати в себе широкий спектр ситуацій, таких як економічні труднощі, безробіття, бідність, конфлікти в сім'ї, насильство, хронічні захворювання, втрата близької людини, вимушене переселення, природні катастрофи або війни.

Складні життєві обставини – обставини, в яких «внаслідок зовнішніх впливів чи внутрішніх змін відбувається порушення адаптації людини до життя, у зв'язку з чим людина не в змозі задовольняти свої основні життєві потреби за допомогою моделей та поведінки, розроблених у попередні періоди життя» [54, с. 588].

Складні життєві обставини – це обставини, в яких існують переживання людей, які опинилися у скрутному становищі, що відбивається на благополуччі, безпеці життєдіяльності.

Складні життєві обставини можуть викликати стрес, відчуття безпорадності та впливати на психічне та фізичне здоров'я людини. Ці ситуації можуть також мати негативний вплив на відносини в сім'ї, соціальну інтеграцію та загальний рівень благополуччя.

Для багатьох людей важкі життєві обставини можуть виявитися тимчасовими труднощами, які вони подолають, використовуючи власні ресурси та зовнішню підтримку. Однак для інших ці обставини можуть стати довготривалими або хронічними, що вимагає комплексної підтримки та інтервенції з боку професіоналів, таких як соціальні працівники, психологи, лікарі та інші спеціалісти [24, с. 60].

Отже, «сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах» – це сім'я, яка потрапила в ситуацію, яка об'єктивно порушує життєдіяльність членів сім'ї (інвалідність, війна, хвороба, сирітство, бездоглядність, малозабезпеченість, безробіття, відсутність певного місця проживання, конфлікти та жорстоке поводження в сім'ї, самотність тощо), яку сім'я не може подолати самостійно [11, с. 29].

Сім'я, яка перебуває в складних життєвих обставинах – це сімейний колектив, який переживає період значних труднощів або стресу, що впливають на її функціонування, благополуччя членів сім'ї, їхні взаємовідносини та здатність задовольняти основні потреби [33, с. 211]. Ці обставини можуть включати економічні проблеми, такі як бідність або безробіття; соціальні та психологічні виклики, включаючи сімейне насильство, залежності, хвороби або інвалідність одного з членів сім'ї; а також критичні події, як-от природні катастрофи, військові конфлікти, втрата житла або смерть близької людини [45, с. 35].

Сім'я в складних життєвих обставинах може вказувати на різні обставини, такі як фінансові труднощі, розлучення, хвороба чи втрата близької людини, війна. Це може створювати емоційний, соціальний та економічний стрес для членів сім'ї, і вимагати особливої уваги та підтримки для подолання труднощів [37, с. 114].

Поняття «сім'я в складних життєвих обставинах» вказує на те, що сімейна група стикається з низкою труднощів або кризових ситуацій, таких як економічні труднощі, розлучення, хвороба, втрата або інші негативні обставини, які впливають на їхнє функціонування та взаємини.

Сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, можуть зіткнутися з різноманітними проблемами, включаючи: емоційний та психологічний стрес; фінансові труднощі; проблеми зі здоров'ям; соціальну ізоляцію; вплив на дітей; проблеми з житлом.

Для подолання цих викликів сім'ям може знадобитися зовнішня допомога, така як соціальні послуги, психологічна підтримка, фінансова допомога або медичне обслуговування. Соціальна робота з такими сім'ями вимагає індивідуалізованого підходу, що враховує унікальні потреби кожної сім'ї та сприяє їх самопомозі, відновленню та соціальній інтеграції.

Одним з головних понять нашого дослідження є «сім'я в складних життєвих обставинах в умовах війни».

Під терміном «сім'я в складних життєвих обставинах в умовах війни» розуміють сімейний колектив, який зазнає особливо важких умов життя, викликаних військовим конфліктом. Війна вносить додаткові складнощі та виклики в життя сімей, які можуть включати: фізичну небезпеку та загрозу життю; переселення та втрату дому; економічні труднощі; психологічні та емоційні травми; проблеми зі здоров'ям та доступом до медичної допомоги; розлука з родиною; вплив на дітей [22, с. 48].

Соціальна робота з сім'ями в умовах війни вимагає особливої уваги та підходів, спрямованих на надання екстреної допомоги, психологічної підтримки, допомоги в забезпеченні основних потреб та сприяння відновленню та реінтеграції сімей у поствоєнний період.

Останнім та головним поняттям дослідження є «соціальна робота з сім'єю в складних життєвих обставинах в умовах війни».

Соціальна робота з сім'єю в складних життєвих обставинах в умовах війни – це спеціалізована діяльність, спрямована на підтримку та допомогу сім'ям, які зіткнулися з різноманітними викликами та труднощами через військовий конфлікт. Ця робота включає комплексний підхід до вирішення проблем, з якими стикаються сім'ї, та спрямована на забезпечення їхнього

фізичного, психологічного, соціального та економічного благополуччя [18, с. 72].

Соціальна робота в умовах війни вимагає від фахівців високої адаптивності, стресостійкості та здатності до швидкого реагування на змінні обставини, а також глибокого розуміння специфічних потреб та викликів, з якими стикаються сім'ї в цих умовах.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, то варто зауважити, що соціальна робота з сім'єю в складних життєвих обставинах в умовах війни – це спеціалізована галузь соціальної роботи, яка фокусується на наданні підтримки та допомоги сім'ям, що зіткнулися з унікальними та масштабними викликами через воєнні дії та їх наслідки. Ця практика включає розуміння та адресацію комплексу питань, пов'язаних з безпекою, здоров'ям, психологічним благополуччям, соціальною та економічною стабільністю сімей у кризових умовах.

1.3. Принципи та методи дослідження.

Загальноприйнято вважати, що наука – це сфера професійної діяльності, в якій здійснюється розробка і систематизація об'єктивних знань про дійсність. Поряд зі знаннями загального характеру про об'єкти, наука формує знання, в тому числі, і про методи, принципи і прийоми наукової діяльності [12, с. 104].

Методологія – це систематизований набір принципів, підходів та методів, які застосовуються в наукових дослідженнях, технічних розробках, проектуванні та інших сферах діяльності для досягнення цілей і вирішення поставлених завдань. Вона включає теоретичні основи, на яких базуються дослідження або робота, визначає способи збору даних, аналізу, інтерпретації результатів, а також критерії для оцінки ефективності використаних методів.

Методологія визначає, як буде проводитись дослідження, включаючи вибір об'єктів дослідження, методи збору та аналізу даних, а також підходи до тлумачення отриманих результатів. Методологія допомагає забезпечити

наукову обґрунтованість, точність, об'єктивність та відтворюваність досліджень [12, с. 117]. Адже вона є критично важливою частиною будь-якого дослідження, оскільки вона не тільки допомагає визначити, як буде досягнуто мети дослідження, але й забезпечує його надійність та валідність. Вибір відповідної методології дозволяє дослідникам ефективно відповісти на поставлені питання дослідження, дотримуючись при цьому високих стандартів наукової етики та якості.

Методологія є ключовим елементом будь-якого дослідження або проекту, оскільки вона визначає рамки для систематичного та обґрунтованого підходу до досягнення поставлених цілей.

В ході дослідження проблеми соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в умовах війни нами були використані наступні методи та принципи: об'єктивний, історичний, метод системного підходу.

Об'єктивні методи дослідження – це наукові підходи, які забезпечують вимірювання або оцінку досліджуваних явищ без впливу особистих суджень, очікувань або упереджень дослідника. Дані методи покликані забезпечити точність, відтворюваність та незалежність результатів досліджень. Об'єктивні методи дослідження використовуються для отримання об'єктивних результатів та даних, які можна перевірити та перевірити.

В ході дослідження було створено анкетування для збору інформації від сімей, які пережили війну. Анкетування охоплює такі аспекти, як фізичний та психологічний стан, потреби в підтримці тощо.

Історичний метод – це науковий підхід, який використовується для дослідження та аналізу подій, процесів, ідеологій та особистостей минулого. Він дозволяє вченим виявляти, збирати, оцінювати та інтерпретувати дані з минулого для розуміння та пояснення історичних явищ [24, с. 118]. Основною метою історичного методу є відтворення минулих подій у їхній хронологічній послідовності та культурно-соціальному контексті з максимально можливою точністю.

Історичний метод дозволяє глибше зрозуміти минуле, виявити причинно-наслідкові зв'язки між подіями та їх вплив на сучасність, сприяючи таким чином формуванню обґрунтованого бачення історичного розвитку.

В ході написання даної роботи нами був застосований даний метод, завдяки якому ми дізналися основні історичні особливості вивчення особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в умовах війни. Ознайомились з основними науковцями, які зробили вагомий внесок у дослідженні даної проблеми.

Метод системного підходу є фундаментальним у багатьох областях науки та практики, включаючи соціальну роботу [26, с. 119]. Він базується на розумінні того, що всі системи та їхні компоненти взаємопов'язані та взаємозалежні, і зосереджується на аналізі складних ситуацій шляхом розгляду цілісності об'єкта дослідження, а не окремих його частин.

Системний метод дозволяє виділити соціальну роботу з сім'ями у складних життєвих обставинах в умовах війни як самостійний об'єкт вивчення, в ході якої виділяється його окремі структурні елементи зі своїми функціями [45, с. 138].

Таким чином, в ході дослідження даної кваліфікаційної роботи були застосовані наступні методи та принципи: об'єктивний, історичний, метод системного підходу. Всі вони дозволяють точніше дослідити основні аспекти соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в умовах війни.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ

2.1. Основні технології соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни.

У суспільстві зростає кількість сімей, що потрапили в кризову чи важку життєву ситуацію, що актуалізує завдання глибокого вивчення факторів, що сприяють здоровому, гармонійному існуванню всієї сімейної системи. Саме при переживанні сім'єю нормативних та ненормативних криз не тільки порушується поведінка та функціонування окремих індивідів, але спостерігаються проблеми в адаптації та функціонуванні всієї сімейної системи. До таких сімей належить і ті, на які впливають зовнішні несприятливі фактори (війна на території України, стихійні лиха, політичні та соціальні колізії), і ті, які підпадають під вплив негативних факторів внутрішньо-сімейного походження (сімейний алкоголізм, розлучення, вкрай тяжке матеріальне становище, фізична чи душевна хвороба одного з членів сім'ї) [50]. Всі ці чинники чинять тиск не лише на окремих членів сім'ї, а й на сім'ю як цілісну систему.

У суспільстві соціальний захист населення здійснюється через систему соціальних служб, що надають комплекс заходів соціальної підтримки громадянам у важкій життєвій ситуації. Центри соціальної допомоги сім'ї та дітям є такою соціальною службою, де фахівці здійснюють діяльність із соціальної підтримки, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг та матеріальної допомоги, проведенню соціальної адаптації та реабілітації громадян, які перебувають у важкій життєвій ситуації [38, с. 75].

Війна в Україні мала глибокий і довготривалий вплив на українські сім'ї, викликаючи численні втрати та зміни у їхньому звичайному житті. Війна впливає на українські сім'ї в різних аспектах, включаючи економічні, психологічні, соціальні та фізичні аспекти. Сутність цього впливу полягає в тому, що вона створює негативні умови для здійснення нормального життя сімей та порушує їхню стабільність і благополуччя.

Сім'я, яка опинилася у складних життєвих обставинах через війну, це сімейний колектив, члени якого пережили або продовжують переживати негативний вплив військових дій або їх наслідків. Дані обставини можуть включати евакуацію, втрату рідних, травми, втрату дому, примусове переселення, фінансові труднощі, психологічний стрес та інші важкі ситуації. У таких умовах сім'я може потребувати підтримки та допомоги з боку різних соціальних служб та організацій для відновлення свого фізичного, психологічного та соціального благополуччя [53]. Тому соціальна робота і державні програми спрямовані на підтримку цих сімей, забезпечуючи їм необхідні ресурси для відновлення і адаптації до нових умов життя.

Основною задачею спеціаліста з соціальної роботи з сім'єю в складній життєвій ситуації внаслідок війни є надання комплексної підтримки та допомоги для відновлення функціонування сім'ї та полегшення її адаптації до нових умов [48, с. 33]. Основні завдання включають: аналіз ситуації (ретельне дослідження проблем, з якими стикається сім'я внаслідок війни, а також її ресурсів і потреб); розробку плану дій (спільно з сім'єю розробляється план дій, який включає конкретні кроки для вирішення проблем та досягнення цілей); психологічну підтримку (надання емоційної підтримки та допомоги у впорядкуванні внутрішніх конфліктів та стресових ситуацій в сім'ї); посередництво (вирішення конфліктів та сприяння конструктивному спілкуванню між членами сім'ї та іншими учасниками взаємодії); надання інформаційної та консультативної підтримки (допомога сім'ї знаходити ресурси та послуги, які можуть бути корисними для її відновлення); соціально-педагогічну роботу (розвиток навичок та стратегій, які допомагають сім'ї

ефективно впоратися зі складнощами та забезпечити позитивний розвиток усіх її членів); моніторинг та оцінку (систематичний аналіз прогресу та результатів втручання з метою коригування стратегій та планів дій) [59, с. 154]. Отже, важливою частиною роботи є індивідуальний підхід до кожної сім'ї та врахування її унікальних потреб і характеристик.

Технології соціальної роботи з сім'єю в складних життєвих обставинах внаслідок війни – це систематичні методи, підходи та інструменти, спрямовані на підтримку, реабілітацію та відновлення функціонування сімей, які опинилися в складних ситуаціях внаслідок російсько-української війни. Ці технології розробляються з урахуванням специфічних потреб і проблем, з якими стикаються такі сім'ї, і включають такі елементи [33, с. 245]:

- асесмент. Оцінка потреб, ресурсів, сильних та слабких сторін сім'ї для розуміння її унікальної ситуації;
- планування. Розроблення індивідуальних планів дій з сім'єю для досягнення конкретних цілей і вирішення проблем;
- втручання. Здійснення практичних дій згідно з розробленим планом, які можуть включати консультування, психологічну підтримку, посередництво, надання матеріальної допомоги тощо;
- моніторинг і оцінка. Систематична перевірка прогресу і результатів виконання плану, щоб визначити ефективність втручання та внести необхідні зміни;
- співпраця. Співпраця з іншими соціальними службами, громадськими організаціями та громадою для забезпечення комплексної підтримки сім'ї;
- послідовність. Систематичне і послідовне проведення всіх етапів роботи з сім'єю для досягнення максимального ефекту.

Дані елементи технологій соціальної роботи допомагають робітникам соціальної сфери забезпечити ефективну та цілеспрямовану підтримку сім'ям, які пережили війну, і сприяти їхньому подальшому відновленню та інтеграції в суспільство.

Соціальна робота з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну, включає цілу низку технологій, спрямованих на психологічну підтримку, відновлення стабільності життя та адаптацію до нових обставин [47, с. 25]. Технології соціальної роботи з сім'ями, які зазнали складних життєвих обставин через війну, включають комплексний підхід до вирішення проблем, підтримки та адаптації.

Ось деякі основні технології соціальної роботи з такими сім'ями [51]:

- індивідуальна консультація та психологічна підтримка. Спеціалісти з соціальної роботи проводять індивідуальні консультації з членами сім'ї, де надають психологічну підтримку, допомагають виявити проблеми та розробляють плани подолання труднощів. Під час даної технології соціальний працівник може надавати емоційну підтримку та допомогу в управлінні стресом і емоціями, пов'язаними зі складною ситуацією. В разі потреби соціальний працівник може допомогти в організації зустрічей з іншими учасниками системи підтримки та послуг. Даний підхід допомагає забезпечити комплексну підтримку сім'ї та сприяє покращенню її життєвої ситуації;

- групова робота. Організація групових сесій або психосоціальних груп для сімей, що пережили війну, дозволяє їм обмінюватися досвідом, навчитися взаємо підтримці та знаходити спільні рішення для вирішення проблем. Групова робота сприяє формуванню мережі взаємодопомоги та підтримки між учасниками, що може залишитися активною і після завершення зустрічей. Також через групову роботу соціальний працівник може ефективно поділитися корисною інформацією та ресурсами з учасниками групи. Отже, групова робота може бути особливо корисною в умовах війни, де люди зіткнулися зі значними труднощами та стресом. Вона створює можливість для спільного розв'язання проблем та підтримки один одного у важкі часи [52];

- сприяння у розвитку навичок самопомоги. Проведення тренінгів та майстер-класів, спрямованих на розвиток навичок управління стресом, комунікації, планування бюджету та інших навичок, необхідних для подолання складних ситуацій. Регулярна супервізія дозволяє соціальним працівникам

висловлювати свої думки, відчуття та досвід у контексті їхньої професійної роботи, що сприяє саморозвитку та підвищенню ефективності. Ці підходи допомагають соціальним працівникам розвивати особистісні якості, покращувати свої професійні навички та підвищувати ефективність роботи зі сім'ями в умовах війни. Сприяння у розвитку навичок самодопомоги соціального працівника є важливою складовою ефективною соціальною роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну [51];

- матеріальна допомога та підтримка. Матеріальна допомога та підтримка соціального працівника є важливою складовою в забезпеченні його ефективною роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну. Надання доступу до соціальних послуг, фінансова допомога у випадках нестачі коштів або надання матеріальної допомоги у важких життєвих обставинах. Дані заходи допомагають забезпечити стабільність та підтримку для соціальних працівників у їхній професійній діяльності з сім'ями в складних умовах війни;

- послуги з підтримки сімейних відносин. Соціальний працівник, який працює з сім'ями у складних життєвих обставинах через війну, може надавати широкий спектр послуг з підтримки сімейних відносин. Деякі з цих послуг включають: надання консультацій та психологічної підтримки для членів сім'ї, що переживають стрес або травми внаслідок війни; розвиток навичок спілкування, вирішення конфліктів та підтримка встановлення та зміцнення здорових родинних відносин; надання порад та підтримки батькам у вихованні дітей у складних умовах війни, включаючи розвиток навичок емоційного та соціального виховання; допомога вирішенню конфліктів та суперечок у сім'ї шляхом медіації та пошуку компромісів; допомога в доступі до соціальних, економічних та медичних ресурсів, які можуть бути корисними для сімей у складних життєвих обставинах; проведення групових сесій для сімей з метою підтримки, обміну досвідом та побудови соціальної мережі підтримки. Отже, дані послуги спрямовані на зміцнення сімейних відносин,

покращення психологічного благополуччя та забезпечення стабільності сімей у складних умовах війни [52];

- соціальне партнерство та мережа підтримки. Сприяння у встановленні зв'язків з іншими організаціями, громадськими ініціативами та ресурсами у громаді для отримання додаткової підтримки та ресурсів. Соціальне партнерство та мережа підтримки важливі для ефективної роботи соціального працівника з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну на території України. Тому соціальне партнерство та мережа підтримки сприяють створенню комплексної та інтегрованої системи підтримки для сімей у складних життєвих обставинах, що допомагає їм подолати виклики та досягти стабільності та благополуччя [52].

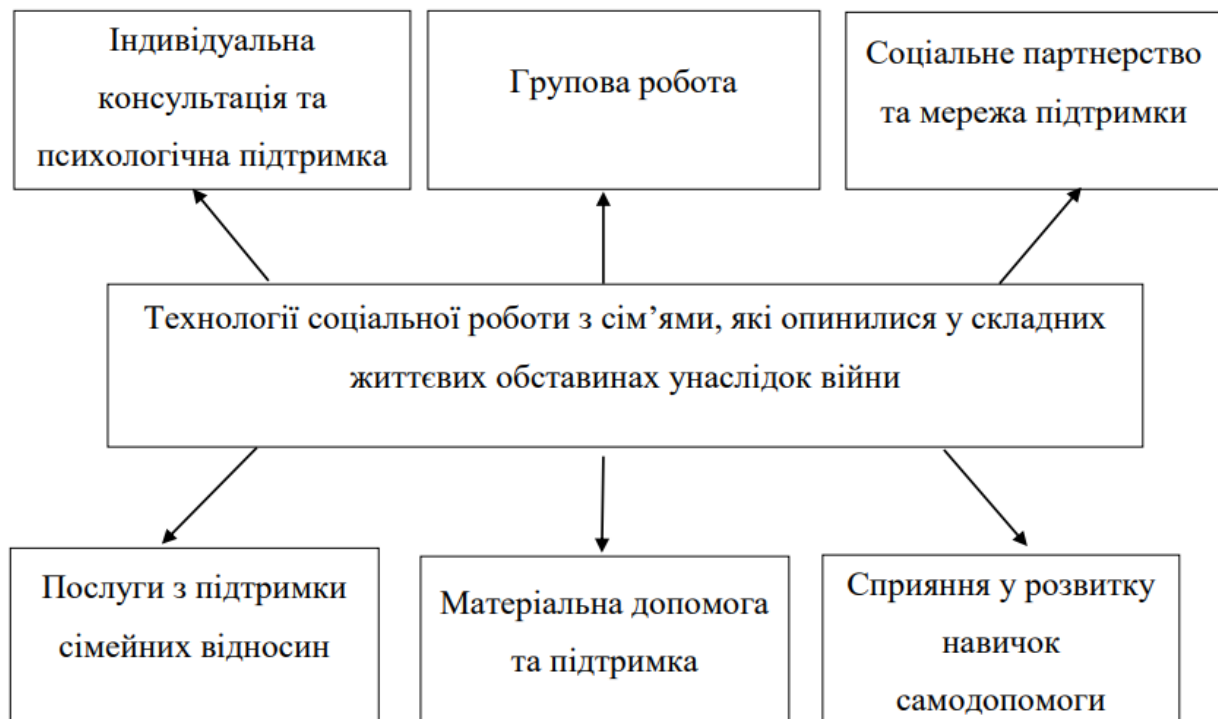

Рис. 2.1 Технології соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни

Дані технології ґрунтуються на принципах індивідуалізації підходу до кожної сім'ї, участі та емпатії, а також на розумінні комплексного характеру проблем, з якими стикаються сім'ї внаслідок війни. Сутність технологій соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах

через російсько-українську війну, полягає в системному та комплексному підході до допомоги цим сім'ям. Запропоновані підходи спрямовані на забезпечення підтримки та відновлення функціонування сімей, які потрапили у складні життєві обставини через війну, та допомагають їм здолати труднощі та адаптуватися до нових умов.

Таким чином, технології соціальної роботи з сім'єю в складних життєвих обставинах внаслідок війни – це комплексний підхід, спрямований на надання підтримки та допомоги сім'ям, які зазнали негативних наслідків війни. Даний різновид технологій соціальної роботи може бути дуже корисним інструментом у розв'язанні складних життєвих ситуацій, зокрема внаслідок війни. Вони можуть допомогти взаємодіяти з людьми, що пережили травми і стрес, та надавати їм необхідну підтримку та психосоціальну допомогу.

2.2. Сім'я у складних життєвих обставинах, як клієнти соціальної роботи.

У всі часи існують сім'ї, які перебувають у важкій життєвої ситуації та соціально небезпечному становищі унаслідок війни. Такі сім'ї є соціально вразливими категоріями населення Вони потребують соціальної допомоги та підтримки з боку держави.

Сім'я являє собою соціальний інститут, який сформувався в глибоку давнину, протягом усієї історії суспільство зазнавало глибоких змін і разом з ним змінювалися цінності та типології сімей. Становище сім'ї нині характеризується як інституційний занепад, викликаний перехопленням сімейних функцій іншими соціальними інститутами, слід зазначити, що відбувається нуклеаризація – родинне роз'єднання, зведення сім'ї до партнерства, індивідуалізація, відмову від спільного проживання. Криза сім'ї проявляється у зміцненні комплексної моделі малодітності та багаторозлучного співжиття [33, с. 200].

На жаль, на території нашої держави вже десять років війна з російською федерацією, яка негативно впливає на всі верстви населення, адже вона створює загрозу безпеці та нестабільність для всього суспільства. Воєнні дії, загроза та напруженість можуть викликати стрес, тривогу та депресію серед населення. Українська сім'я не є виключенням.

Сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, можуть включати в себе різні категорії [29, с. 121]:

- сім'ї переселенців – це сім'ї, які були змушені залишити свої домівки через військові дії або загрозу життю. Вони шукають притулок у інших регіонах країни або навіть за її межами;
- сім'ї ветеранів війни – сім'ї, які мають члена сім'ї, який брав участь у військових діях або пройшов через воєнні травми. Вони можуть потребувати медичної, психологічної та соціальної підтримки;
- сім'ї, які залишилися на тимчасово окупованих територіях. Дані сім'ї мають додаткові виклики через відсутність доступу до основних послуг і ризики, пов'язані з життям у зоні конфлікту;
- сім'ї, що втратили близьких. Дані сім'ї втратили родичів або близьких друзів через війну. Вони можуть стикатися з трауром, фінансовими труднощами та іншими емоційними та практичними викликами;
- сім'ї з дітьми – ці сім'ї мають додаткові виклики у забезпеченні безпеки, освіти та психологічної підтримки для своїх дітей під час воєнного конфлікту;
- сім'ї з інвалідами. Такі сім'ї мають родичів з інвалідністю, тому вони потребують додаткову медичну допомогу, доступ до інфраструктури та психосоціальної підтримки [29, с. 122].

Це лише деякі з категорій сімей, які можуть опинитися у складних обставинах через війну. Кожна з них потребує унікального підходу та підтримки з боку соціальних служб та громадських організацій.

Сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах в умовах війни, стають клієнтами соціальної роботи через численні виклики та проблеми, з якими вони стикаються. Розглянемо детальніше особливості таких сімей.

- сім'ї, які опинились у складних життєвих обставинах в умовах Російсько-української війни часто переживають значний психологічний стрес та травму через втрату близьких, руйнування житла. Психологічні проблеми можуть проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу, депресії, тривожності та інших психічних розладів. Такого роду родини мають соціальну дезінтеграцію. Багато сімей змушені залишити свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами, що призводить до розриву соціальних зв'язків та втрати підтримки з боку громади.

- родини, які перебувають у складних життєвих обставинах доволі часто стикаються з економічними труднощами. Війна часто призводить до втрати роботи, зниження доходів та економічної нестабільності, тому українські родини можуть зіткнутися з труднощами у забезпеченні базових потреб, таких як харчування, одяг, медичні послуги та освіта;

- із-за війни сім'ї дуже часто відчують фізичну небезпеку, адже підвищена загроза для життя та здоров'я через бойові дії, мінні поля, відсутність медичних послуг та безпечних умов проживання. Також такі родини стикаються з відсутністю доступу до безпечної питної води, санітарії та медичної допомоги може призвести до поширення інфекційних хвороб;

- діти у родинах, які постраждали із-за війни часто не мають доступу до стабільного навчання через руйнування шкіл, відсутність вчителів або навчальних матеріалів;

- війна сприяє до розпаду родин, адже відсутність одного або обох батьків створює додаткові труднощі для дітей та може призвести до збільшення кількості сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування.

Вплив війни на території України на сім'ї доволі значний і має різноманітні аспекти [13, с. 90]:

- фізичний та психологічний стрес. Сім'ї, які проживають на територіях, що безпосередньо зазнали воєнних дій, переживають постійний стрес через загрозу життя, пошкодження майна та неможливість нормального життя. Це може викликати психологічні проблеми у всіх членів сім'ї, включаючи депресію, тривожність та посттравматичний стрес;

- втрата близьких. Війна призводить до великої кількості втрат життів, що залишає за собою сиріт, вдів та різні форми травм для сімей. Втрата близьких членів родини може спричинити серйозний стрес і втрату психологічної стабільності у відповідних сім'ях;

- розлука та роз'єднання. Війна може призвести до розлуки сімей, коли члени родини виїжджають на тимчасові або постійні місця проживання у зв'язку з безпекою. Це створює додаткові труднощі у збереженні сімейних зв'язків та підтримки один одного;

- економічні труднощі. Війна призводить до руйнування інфраструктури, втрати робочих місць та зменшення можливостей для заробітку. Це може призвести до бідності і нестабільності в сім'ях, які вже знаходилися у вразливому стані;

- нестабільність освіти та медичної допомоги. Війна може порушити функціонування шкіл, лікарень та інших установ, що призводить до зниження доступності якісної освіти та медичної допомоги для сімей;

- соціальна ізоляція та відчуження. Сім'ї, які переживають війну, можуть почувати себе соціально ізольованими через стрес, стигматизацію або відчуття відчуження від решти суспільства [13, с. 92].

Дані аспекти впливу війни на сім'ї підкреслюють необхідність комплексної підтримки та інтервенції соціальних служб для забезпечення стабільності та благополуччя цих сімей.

Проблема сімей, що перебувають у важкій життєвій ситуації та соціально небезпечному становищі особливо під час повномасштабної війни на території України, на сьогоднішній день є особливо гострою. На жаль, сім'ї зазначеного соціального статусу були за всіх часів; часто вони (особливо ті сім'ї, в яких

ситуація повторюється з покоління в покоління) виявляються психологічно не готові до самостійного вирішення своїх проблем та потребують послуг спеціалізованих установ [17, с. 203].

Організація соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, вимагає комплексного підходу, що включає емоційну підтримку, практичну допомогу та сприяння у відновленні життєздатності.

Соціальний супровід сім'ї у складній життєвій ситуації унаслідок війни є однією з ключових технологій соціальної роботи, спрямованої на вирішення психологічних, міжособистісних, соціальних та інших проблем шляхом встановлення безпосередньої взаємодії між соціальним працівником та сім'єю [5, с. 65]. Адже соціальний супровід сім'ї у складній життєвій ситуації через війну має на меті забезпечити їм необхідну допомогу та підтримку для подолання складнощів і відновлення нормального життя.

Даний вид соціальної роботи, спрямований на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сімей, дітей шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів: різних видів матеріальної та психологічної допомоги, консультування, захисту інтересів сім'ї в органи державної влади. Таким чином, це робота над конкретною проблемною ситуацією [27, с. 68]. Головною задачею соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, є надання комплексної підтримки та допомоги для забезпечення їхнього благополуччя та відновлення нормального життя.

Сутність організації соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, полягає в створенні системи підтримки та допомоги, спрямованої на вирішення їхніх потреб та проблем.

Основні аспекти соціальної роботи з такими сім'ями включають [55, с. 52]:

1. Комплексний підхід. Соціальна робота з такими сім'ями вимагає інтегрованого підходу, який включає психологічну підтримку, соціальне

забезпечення, юридичну допомогу та економічну підтримку. Важливо оцінювати всі аспекти життя сім'ї для визначення найбільш вразливих точок та потреб.

Даний підхід у соціальній роботі з такими сім'ями спрямований на забезпечення всебічної підтримки, яка охоплює різні аспекти життя сімей. Це забезпечує більш ефективне подолання проблем і сприяє стабілізації та поліпшенню якості життя постраждалих сімей. Даний підхід передбачає тісну співпрацю між різними фахівцями та організаціями для надання комплексної та скоординованої допомоги.

2. Психологічна підтримка у соціальній роботі з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах унаслідок війни, є надзвичайно важливою складовою комплексної допомоги. Важливо надавати кваліфіковану психологічну підтримку, щоб допомогти членам сім'ї впоратися з травмою, втратами та стресом, які можуть виникнути через військові дії. Це може включати індивідуальну та групову терапію, а також спеціалізовані сесії для дітей. Отже, психологічна підтримка спрямована на допомогу родинам у подоланні психологічних травм, стресу та емоційних труднощів, що виникають в умовах війни. Вона забезпечує необхідну допомогу в подоланні емоційних та психологічних труднощів, сприяє адаптації до нових умов життя та покращенню загального психічного здоров'я. Комплексний підхід, що поєднує різні методи та форми психологічної підтримки, є найбільш ефективним у наданні допомоги цим родинам.

3. Соціальна інтеграція та адаптація є ключовими аспектами соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах, спричинених війною. Вони забезпечують комплексну допомогу, спрямовану на відновлення стабільності, безпеки та добробуту родин, а також їхнє повернення до активного суспільного життя. Комплексний підхід, що поєднує матеріальну, психологічну, соціальну та юридичну підтримку, є найефективнішим у наданні допомоги цим родинам [61, с. 17].

4. Юридична допомога є невід'ємною частиною соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Вона забезпечує захист прав, надає правову підтримку та допомагає у вирішенні численних правових питань, що виникають у цих родинах. Комплексний підхід, що включає документування, захист прав внутрішньо переміщеної особи, вирішення майнових та соціальних питань, правову просвіту та інформаційні кампанії, є найбільш ефективним для надання правової допомоги та підтримки цим сім'ям.

5. Економічна підтримка в соціальній роботі з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, полягає у забезпеченні матеріальних і фінансових ресурсів, спрямованих на стабілізацію та поліпшення економічного стану цих сімей. Комплексний підхід, що включає фінансову і матеріальну допомогу, покращення доступу до освіти, підтримку працевлаштування та розвиток соціального підприємництва, є найефективнішим для надання економічної підтримки і допомоги цим сім'ям.

6. Фокус на дітях у соціальній роботі з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, полягає в наданні спеціалізованої допомоги, що враховує їхні потреби та специфічні виклики, які вони переживають. Адже діти є однією з найвразливіших категорій під час конфліктів, і потребують особливого захисту та підтримки для забезпечення їхнього фізичного, психологічного і соціального благополуччя.

Отже, соціальна робота забезпечує захист, психологічну підтримку, медичне забезпечення, безперервну освіту та соціальну інтеграцію, що є необхідним для повноцінного розвитку і благополуччя дітей. Комплексний підхід, що враховує всі аспекти життя дітей, дозволяє ефективно допомагати їм долати наслідки війни і сприяє їхньому гармонійному розвитку.

7. Моніторинг та оцінка соціальної роботи з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, є невід'ємними елементами для забезпечення ефективності, підвищення якості наданих послуг та досягнення очікуваних результатів. Вони включають систематичний збір,

аналіз та використання інформації для покращення практики та прийняття рішень.

Моніторинг та оцінка соціальної роботи з такими родинами забезпечують об'єктивне оцінювання ефективності програм, сприяють підвищенню якості послуг, забезпечують прозорість та інформованість процесу прийняття рішень. Дані процеси дозволяють адаптувати соціальну роботу до потреб клієнтів та забезпечувати їхнє благополуччя у важких умовах війни

8. Взаємодія зі спільнотою у контексті соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, є ключовим аспектом ефективної соціальної підтримки та допомоги. Дана взаємодія полягає у об'єднанні зусиль різних зацікавлених сторін, залучення ресурсів спільноти, створення підтримуючого середовища та розвиток співпраці між соціальними працівниками, організаціями та самими сім'ями [56, с. 55]. Такий підхід дозволяє надавати комплексну та ефективну допомогу сім'ям, сприяючи їхній адаптації та інтеграції у суспільство.

Важливою складовою організації соціальної роботи з такими сім'ями є також постійне вдосконалення методів та підходів на основі аналізу досвіду та передових практик, що дозволяє надавати якісну та ефективну допомогу в умовах війни.

Розглянуті аспекти вимагають від соціальних працівників глибокого розуміння специфіки активних бойових дій, окупації міст України та їхнього впливу на сім'ї, а також гнучкості та креативності в підходах до вирішення цих складних питань. Адже робота з сім'ями в умовах війни вимагає гнучкості, емпатії та розуміння складних емоційних і соціальних викликів, з якими стикаються ці сім'ї.

Соціальні працівники мають бути підготовлені до роботи в екстремальних умовах, вміти швидко реагувати на зміни та мати глибокі знання у сфері кризових інтервенцій, тому що робота з такого роду сім'єю потребує спеціальних знань, умінь, навичок, ресурсів тощо. Немає однакових сімей, як і немає однакових людей, і фахівець із соціальної роботи не може працювати

строго за шаблоном, кожну сім'ю, яка опинилася в складній життєвій ситуації внаслідок війни він пізнає, класифікує, відповідно до цього підбирає прийоми та методи роботи [56, с. 185].

Організація соціальної роботи з сім'ями в складних життєвих обставинах полягає в створенні системи підтримки та допомоги, спрямованої на полегшення їхнього становища та відновлення нормального функціонування. Даний вид соціальної роботи має на меті полегшити їхню ситуацію, забезпечити необхідну підтримку та допомогу для відновлення їхнього функціонування та покращення якості життя [53].

Отже, соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, включає комплекс заходів, спрямованих на підтримку та допомогу сім'ям у відновленні та стабілізації їхнього життя після впливу воєнних дій. Основна сутність такої соціальної роботи полягає у визнанні та реагуванні на різноманітні потреби, з якими стикаються ці сім'ї, зокрема психологічні, соціальні, юридичні та економічні.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ В МІСТІ ЗАПОРІЖЖЯ

3.1. Особливості соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується трансформацією всіх сфер суспільного життя, що відбивається у функціонуванні сім'ї як соціального інституту [6, с. 75]. Сім'я є найкращим середовищем для людини, для виховання, захисту та розвитку дітей, важливим фактором їхньої соціалізації. Сьогодні сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, основною причиною якої є російська-українська війна, що призводить до збільшення кількості неблагополучних сімей, розлучень, не сприяє успішному вихованню та розвитку дітей у сім'ї, реалізації ними своїх прав, задоволення потреб [12, с. 136].

Соціальний супровід сімей, які потрапили у складні життєві обставини через початок війни на території України, має на меті підтримку таких сімей у подоланні труднощів, забезпеченні їх основних потреб та інтеграції в нове середовище. Сутність соціального супроводу полягає в комплексній допомозі, яка включає матеріальну, психологічну, правову та соціальну підтримку.

Метою такої роботи – допомогти сім'ям подолати труднощі, адаптуватися до нових умов та інтегруватися в нове середовище.

Отже, соціальна робота з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, вимагає скоординованих зусиль різних організацій та установ. Вона спрямована на забезпечення базових потреб, підтримку психічного здоров'я, правову допомогу та соціальну інтеграцію [21, с. 25].

Під час емпіричного дослідження соціальної роботи з сім'ями, у складних життєвих обставинах унаслідок війни ми звернулись до запорізького благодійного фонду «Джерело єдності» та провели опитування серед сімей – вимушених переселенців.

Благодійний фонд «Джерело єдності» є відомим запорізьким організаційним об'єднанням, який спрямований на надання допомоги різним групам населення, зокрема сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Метою фонду є об'єднання зусиль для підтримки найбільш вразливих верств населення та сприяння їхньому соціальному, економічному та психологічному відновленню.

Організаційно-правовою формою організації фонду «Джерело єдності» є благодійна організація. Основним видом діяльності є надання соціальної допомоги без забезпечення проживання (додаток А).

Основними напрямками діяльності фонду «Джерело єдності» є [8]:

- гуманітарна допомога, яка включає матеріальну підтримку та фінансову допомогу;
- психологічна підтримка, до якої входять консультації психологів та реабілітаційні програми;
- соціальна інтеграція, яка включає освітні програми та підтримку зайнятості сімей у складних життєвих обставинах;
- правова допомога. До такого роду допомоги входять юридичні консультації та захист прав;
- медична допомога сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни;
- громадські ініціативи, які включають волонтерські проекти та культурні заходи (організація культурних та освітніх заходів для підтримки соціальної інтеграції та зміцнення громади).

Місією благодійного фонду «Джерело Єдності» є об'єднання зусиль людей доброї волі з метою всебічної підтримки вразливих верств населення, а

також сприяння розбудові процвітаючого суспільства в Україні, заснованого на демократичних засадах та загальнолюдських цінностях [8].

Цінності благодійної організації «Джерело єдності» [8]:

- єдність, яка полягає у об'єднанні зусиль для досягнення спільної мети – підтримки вразливих груп населення;
- гуманність, що проявляється у повазі до гідності кожної людини, надання допомоги з любов'ю та турботою;
- прозорість, яка полягає у відкритості діяльності фонду, звітність перед донорами та громадськістю;
- інновації. Благодійний фонд впроваджує нові підходи та технології для підвищення ефективності надання допомоги.

Фонд «Джерело єдності» за допомогою партнерських організацій та активних громадян створив та реалізував чотири основні програми допомоги, а саме [8]:

- гуманітарна;
- волонтерська;
- медична;
- мілітарна.

Благодійний фонд «Джерело єдності» усвідомлює важливу роль бізнесу в довготривалих гуманітарних проектах. Організація тісно співпрацює з міжнародними та національними компаніями, малими та середніми підприємствами [8]. Серед партнерів благодійного фонду є компанія «ЯРКО ТРЕЙД»; Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ Україна); Департамент соціальної захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації; ротарі Клуб «Запоріжжя-Хортиця»; волонтерський штаб «Platinum dobro»; благодійний фонд «Карітас Запоріжжя»; Кирилівська селищна рада Мелітопольського району Запорізької області; благодійна організація «Житло для внутрішньо переміщеної особи»; благодійний фонд «Help Us Help»; міжнародна

гуманітарна організація «ALIGHT»; міжнародний фонд «Відродження» та інші [8].

Благодійний фонд «Джерело єдності» співпрацює з наступними сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах:

- сім'ї, які були вимушені уїхати від активних бойових дій та окупації;
- сім'ї, які втратили годувальника через війну на території України;
- сім'ї, які є постраждалими від бойових дій;
- сім'ї з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- сім'ї військовослужбовців та ветеранів війни.

Кожна з цих категорій вимагає індивідуального підходу та комплексних заходів підтримки, які враховують специфіку їхніх потреб і ситуацій. Соціальні працівники та волонтери, які співпрацюють з благодійним фондом «Джерело єдності» є достатньо підготовленими до роботи з різними категоріями сімей, розуміти їхні проблеми та забезпечувати ефективну допомогу.

У емпіричному дослідженні приймало 15 сімей, які є вимушеними переселенцями унаслідок російсько-української війни з наступних міст України:

- місто Пологи (Запорізька область);
- місто Оріхів (Запорізька область);
- місто Маріуполь (Донецька область);
- місто Василівка (Запорізька область);
- місто Мелітополь (Запорізька область);
- місто Бердянськ (Запорізька область);
- місто Генічеськ (Херсонська область)
- місто Волноваха (Донецька область);
- місто Гуляйполе (Запорізька область);
- місто Енергодар (Запорізька область);
- місто Дніпрорудне (Запорізька область);

- село Водяне (Запорізька область).

В нашому емпіричному дослідженні приймали участь саме родини-переселенців, адже більшість з них втратили не лише свої домівки, а й рідних, також їх рідне місце знаходиться під окупацією. Сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни було запропоноване опитування (додаток Б), яке включало вісім запитань. Ми зробили детальний аналіз відповідей сімей.

На запитання «Ваші відчуття, коли Ви почули перші вибухи у Вашому місті?», випробовувані українські сім'ї відповіли наступне: 53% – страх; 22% – паніка; 10% – ступор; 10% – агресію; 5% – плач. Результати аналізу відповідей на дане запитання запропоноване у вигляді діаграми, яка представлена на рисунку 3.1.

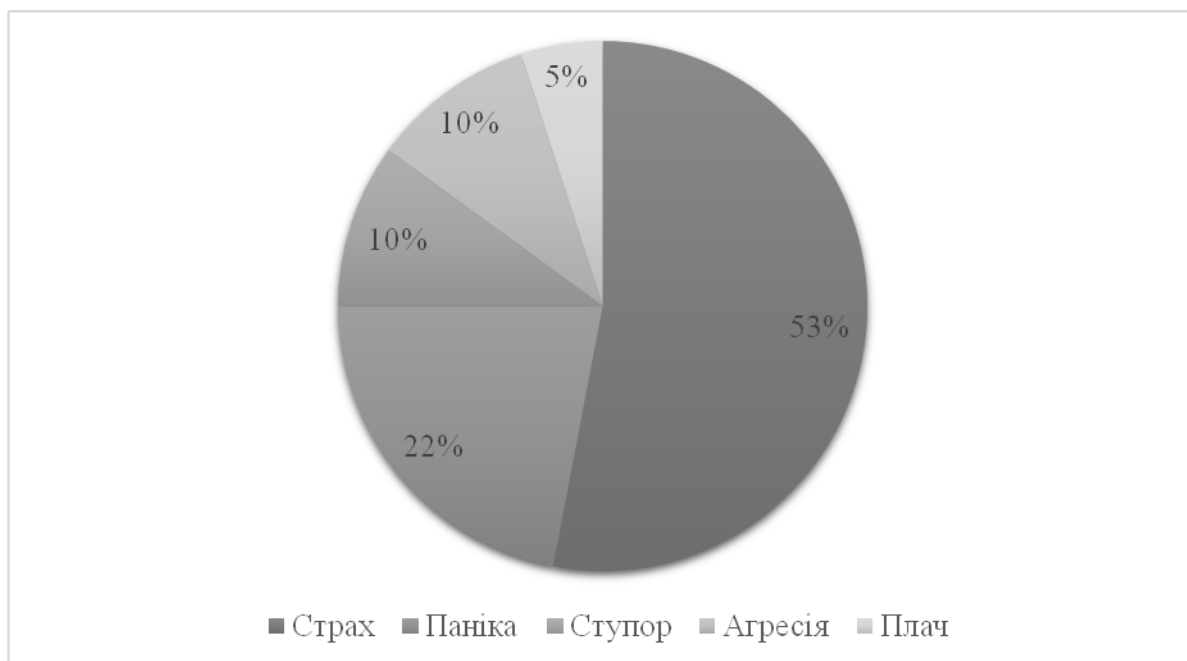

Рис. 3.1 Результати відповідей на запитання «Ваші відчуття, коли Ви почули перші вибухи у Вашому місті?»

За результатом аналізу відповідей на запитання «Ваші відчуття, коли Ви почули перші вибухи у Вашому місті?» більшість сімей-переселенців відчували страх за своїх рідних, себе та домівку, також у випробовуваних були почуття паніки, ступору, агресії та плачу.

Наступним запитанням, яке було запропоноване випробовуваним сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах – «Якою була Ваша перша реакція, коли Ви дізналися, що це початок війни?». 40% родин, які приймали участь у емпіричному дослідженні відповіли, що необхідно покинути домівку і їхати у більш безпечних регіон України; 25% відповіли, що треба покинути домівку і їхати за кордон; 20% – неможливо такого у XXI столітті та лише 5% вирішили залишитися вдома.

Результати відповідей сімей, які опинились у складних життєвих обставинах унаслідок війни на території України представлені у вигляді діаграми на рисунку 3.2.

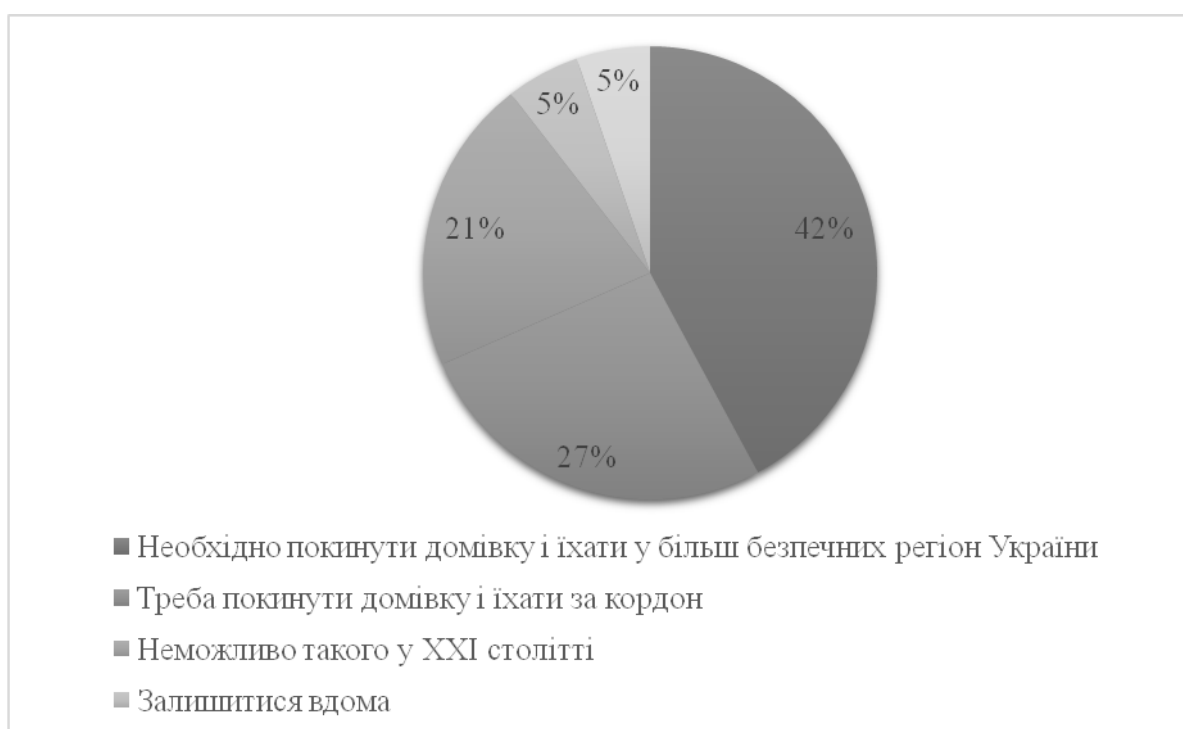

Рис. 3.2 Результати відповідей на запитання «Якою була Ваша перша реакція, коли Ви дізналися, що це початок війни?»

«Які думки щодо подальшого перебування вдома були у Вас в той момент?» було наступним запитанням, запропонованим сім'ям, у складних життєвих обставинах унаслідок війни. На дане запитання випробовувані родини, які приймали участь у емпіричному дослідженні відповіли наступним чином:

62% – нічого не станеться зі мною та моєю родиною.

28% – повномасштабна війна на території України закінчиться через пару днів або тижнів.

10% – щоб не сталося, залишусь вдома.

Рис. 3.3 Результати відповідей на запитання «Які думки щодо подальшого перебування вдома були у Вас в той момент?»

Четвертим запитанням у нашому анкетуванні було «Чи знали Ви напередодні куди будете їхати?». На нього випробовувані відповіли наступним чином: 52% – так; 33% – приблизно розуміли та 15% – ні.

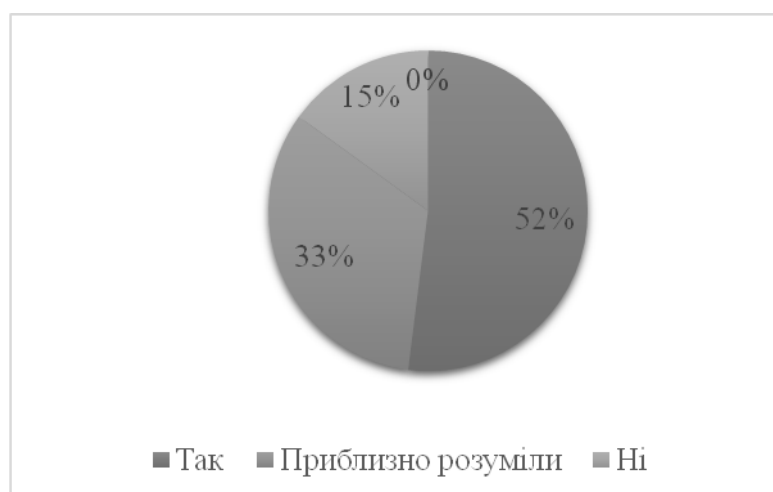

Рис. 3.4 Результати відповідей на запитання «Чи знали Ви напередодні куди будете їхати?»

Цікавим було запропоноване п'яте запитання нашим випробовуваним сім'ям-переселенцям – «Чи думали Ви, що залишитесь у Запоріжжі на такий довгий час?». Більшість опитаних сімей відповіло – так (67%); 25% родин думали, що лише на тиждень або місяць, а потім поїдуть додому або до іншого більш безпечного регіону України та лише 8% – ні.

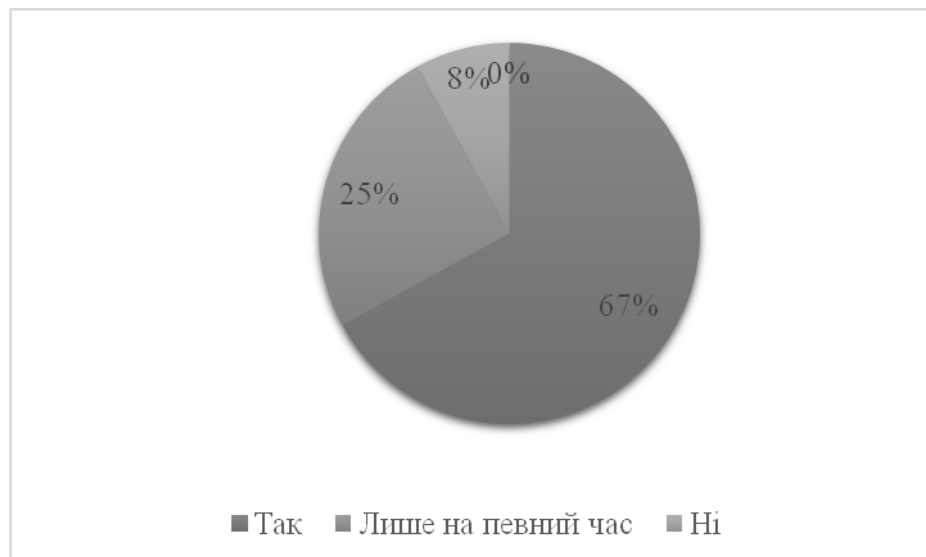

Рис. 3.5 Результати відповідей на запитання «Чи думали Ви, що залишитесь у Запоріжжі на такий довгий час?»

Слід зазначити, що більше половини опитаних родин, які опинились у складних життєвих обставинах унаслідок війни розуміли, що вони залишаться у місті Запоріжжя на доволі довгий час. 25% випробовуваних вважали, що Запоріжжя – це місто на «певний час», у якому сім'ї будуть перебувати пару тижнів або місяців та повернуться додому або уїдуть у більше безпечний регіон України чи за кордон. Лише 8% думали, що у прифронтовому Запоріжжі залишаться ненадовго.

Шостим запитанням, яке було запропоноване випробовуваним – «Де Ви проживаєте у місті Запоріжжя?». На дане запитання сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах відповіли наступним чином:

55% – знімають квартиру у Запоріжжі.

32% – живуть у родичів.

10% – живуть з іншими переселенцями у дитячих садках, школах тощо.

3% – придбали власне житло у місті Запоріжжя.

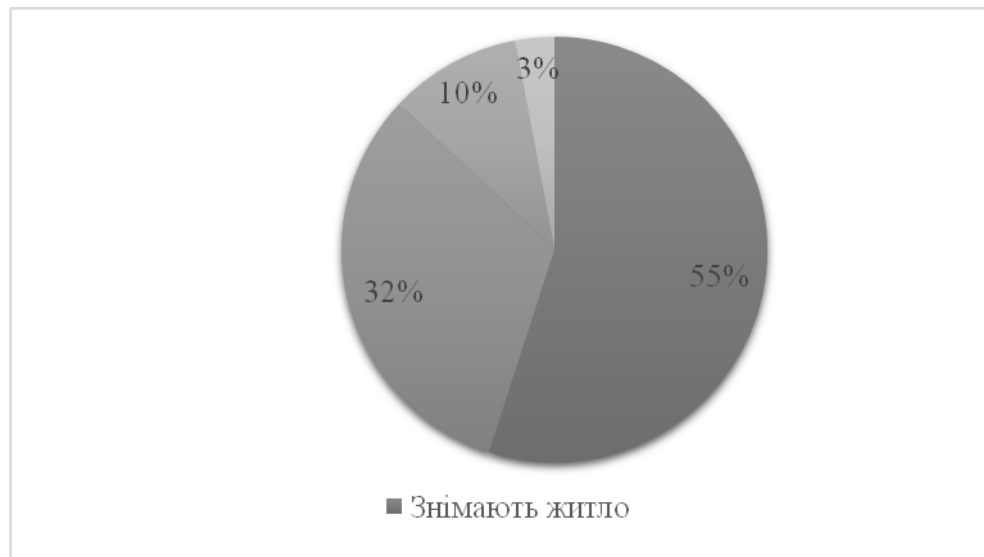

Рис. 3.6 Результати відповідей на запитання «Де Ви проживаєте у місті Запоріжжя?»

На запитання «Чи розраховували Ви на допомогу від сторонніх людей?» 65% випробовуваних відповіло «ні»; 25% – на перший період війни та лише 10% – «так».

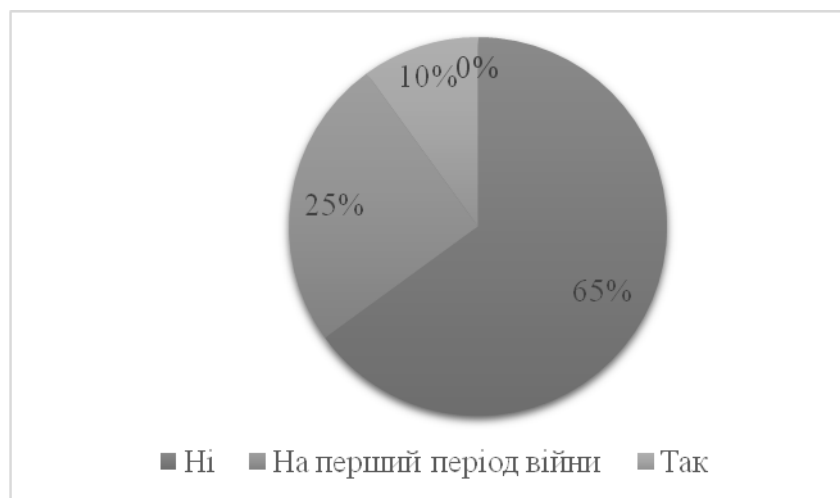

Рис. 3.7 Результати відповідей на запитання «Чи розраховували Ви на допомогу від сторонніх людей?»

Проаналізувавши дане запитання, ми дійшли до висновку, що, на жаль, більшість сімей, які приймали участь у емпіричному дослідженні взагалі не розраховували на допомогу від інших людей та благодійних фондів. 25%

думали, що дана допомога буде лише на перший період від початку повномасштабної війни. Лише 10% розраховували на сторонню допомогу на довгий час.

Останнім запитанням, яке було запропоноване під час анкетування було «На яку допомогу від благодійного фонду «Джерело єдності» Ви розраховували?». Проаналізовані сім'ї відповіли наступне:

37% – гуманітарна допомога (одяг, продукти харчування, побутова хімія тощо).

23% – психологічна допомога.

15% – юридична допомога.

13% – медична допомога.

12% – допомога з наданням житла, адже дана організація співпрацює з іншими фондами, які допомагають постраждалим унаслідок війни родинам знайти дім на перший час.

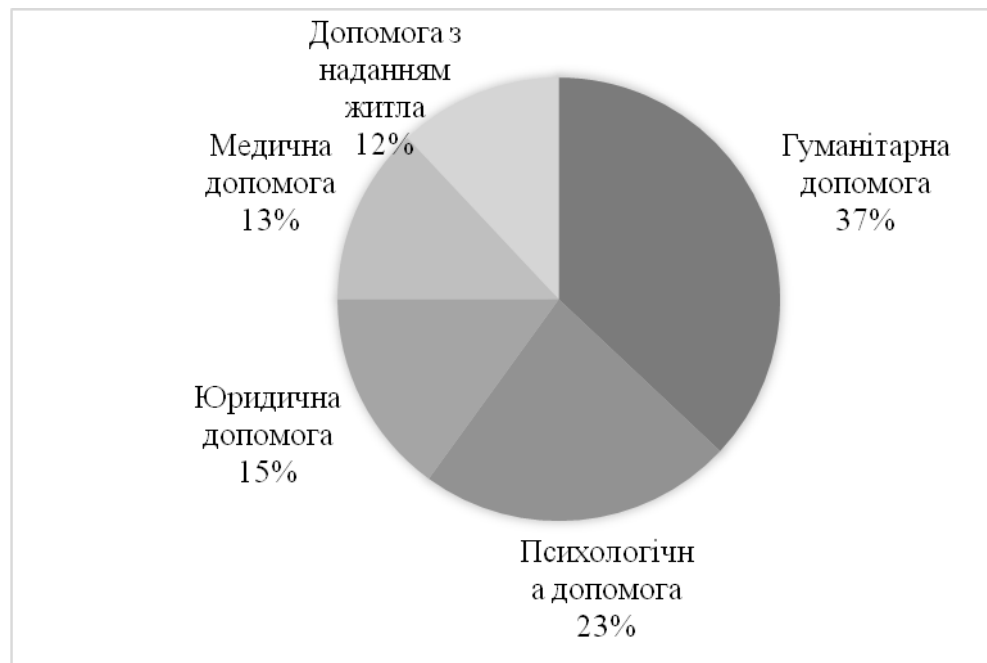

Рис. 3.8 Результати відповідей на запитання «На яку допомогу від благодійного фонду «Джерело єдності» Ви розраховували?»

Більшість опитаних сімей від благодійного фонду «Джерело єдності» очікує саме на гуманітарну допомогу, адже нестача коштів та неможливість

придбати продукти першої необхідності та одяг змусило родини-переселенців звернутись до організації. Випробовувані також потребують психологічну підтримку, юридичну, медичну допомоги та житло.

Отже, в ході емпіричного дослідження нами було проведено опитування серед сімей-переселенців з Запорізької та Донецької областей, які звернулись за допомогою до благодійного фонду «Джерело єдності». Родинам, які приймали участь були запропоновані вісім запитань стосовно впливу війни на їх життя. Дані випробовувані родини потребують гуманітарної, юридичної, медичної допомог, фінансової та психологічної підтримки з боку організації та держави в цілому.

3.2. Рекомендації з поліпшення соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.

Сім'я відноситься до тих універсальних цінностей, які акумулюють чи не весь багаж історичного соціального досвіду, є глибинною основною вітчизняної культури та національного характеру [45, с. 17].

З 24 лютого 2022 року відбувається повномасштабне вторгнення РФ на територію України, яке негативно вплинуло не лише на українські родини, а й на суспільство загалом. Адже війна в Україні має значний і багатогранний вплив на соціум, змінюючи його повсякденне життя, емоційний стан та соціально-економічне положення.

Сім'я у складних життєвих обставинах унаслідок війни – це родина, яка через військові дії та їхні наслідки опинилася в ситуації, що суттєво ускладнює їхнє звичне функціонування та загрожує фізичному, психічному, соціальному й економічному благополуччю її членів [40].

Російсько-українська війна створює складні і багатогранні виклики для сімей, впливаючи на всі аспекти їхнього життя. Соціальна робота з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах унаслідок війни на території України повинна включати комплексний підхід, який забезпечує фізичну,

психологічну, економічну та соціальну підтримку, допомагає в адаптації до нових умов і сприяє відновленню нормального функціонування.

З лютого 2022 року місто Запоріжжя стало колыскою для багатьох родин-переселенців з окупованих територій Запорізької, Донецької, Херсонської, Луганської та Харківської областей. Запорізькі благодійні організації допомагають сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни, надаючи різні фінансову, гуманітарну, психологічну, юридичну допомоги.

Під час емпіричного дослідження українських сімей-переселенців, які звернулись до благодійної організації «Джерело єдності» ми зробили опитування, завдяки якому з'ясували основні проблеми даних родин. Після проведення опитування нами були запропоновані декілька основних рекомендацій з поліпшення соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни.

Важливою рекомендацією, яка покращить соціальну роботу з родинами вимушених переселенців є покращення оцінки потреб. Дана рекомендація є ключовим етапом у процесі надання ефективної соціальної підтримки сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Це дозволяє точніше визначити, які ресурси та послуги необхідні для конкретної сім'ї, а також планувати та реалізовувати відповідні заходи допомоги [48, с. 102].

Покращення оцінки потреб сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни включає [36, с. 75]:

- комплексну оцінку, під час якої необхідно використовувати стандартизовані інструменти для всебічної оцінки потреб кожної сім'ї, яка опинилась у складних життєвих обставинах унаслідок війни, враховуючи фізичні, психологічні, соціальні та економічні аспекти;
- індивідуалізований підхід, який полягає у розробці індивідуальних планів допомоги з урахуванням специфічних потреб кожної сім'ї.

Виконання запропонованих рекомендацій дозволить значно підвищити якість оцінки потреб сімей у складних життєвих обставинах унаслідок війни та забезпечити їм більш ефективну і цілеспрямовану допомогу.

Психологічна підтримка є критично важливою складовою соціальної роботи з сім'ями, які переживають складні життєві обставини внаслідок війни. Ефективна психологічна підтримка допомагає зменшити рівень стресу, впоратися з травматичними подіями та адаптуватися до нових умов життя. Ось кілька рекомендацій для покращення надання психологічної підтримки таким сім'ям [25, с. 66]:

- створення доступних психологічних послуг, яке включає формування мобільних команд психологів, які можуть відвідувати сім'ї у віддалених регіонах або місцях тимчасового проживання та впровадження безкоштовних гарячих ліній для надання невідкладних психологічних консультацій;

- психологічне консультування. До нього входять надання індивідуальних консультацій для членів сімей, що допомагає виявити та вирішити особисті психологічні проблеми;

- психоедукацію, яка включає проведення навчальних тренінгів для підвищення обізнаності про стрес, травму та розробку брошур, листівок, онлайн-ресурсів, які надають інформацію про психологічну підтримку та методи самопомоги;

- створення підтримки сімейних взаємин. Психотерапевтичні сесії для всієї родини з метою зміцнення сімейних зв'язків та вирішення внутрішньосімейних конфліктів [25, с. 67].

Отже, запропоновані рекомендації для покращення надання психологічної підтримки допоможуть поліпшити якість життя постраждалих сімей та сприятимуть їхньому психологічному відновленню після воєнних травм.

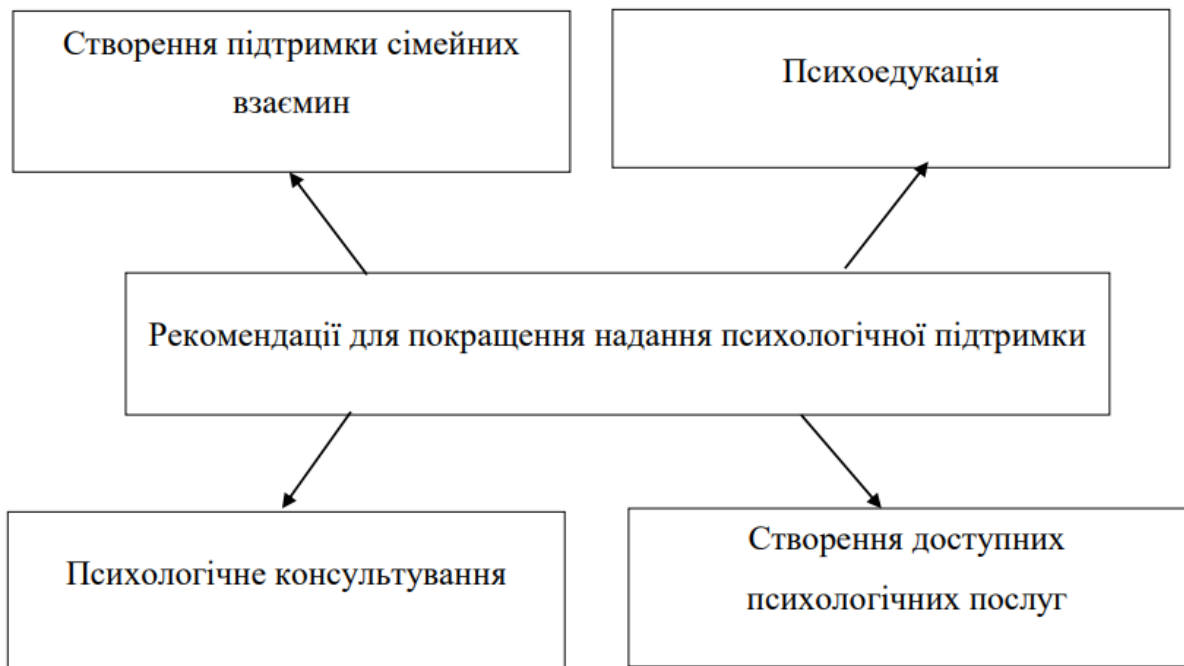

Рис. 3.9 Рекомендації для покращення надання психологічної підтримки

Забезпечення психологічної підтримки є невід’ємною частиною соціальної роботи з сім’ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Виконання цих рекомендацій допоможе покращити якість психологічної підтримки, сприяти емоційному відновленню та адаптації таких сімей, а також зміцнити їхню здатність до подолання викликів, з якими вони стикаються.

Посилення матеріальної допомоги сім’ям вимушених переселенців унаслідок війни є також важливою рекомендацією. Вона допомагає забезпечити базові потреби, такі як їжа, одяг, житло та медичні послуги. Для ефективного посилення матеріальної допомоги слід врахувати наступні рекомендації [24,с. 165]:

- проведення детального аналізу потреб кожної сім’ї вимушених переселенців унаслідок війни для визначення конкретних видів матеріальної допомоги, яка необхідна;
- співпраця з державними, міжнародними та громадськими організаціями для уникнення дублювання зусиль та максимального охоплення сімей, які потребують допомоги;

- регулярне постачання продуктових наборів, гігієнічних засобів та іншої необхідної допомоги для забезпечення базових потреб;
- надання сезонного одягу та взуття для дітей та дорослих, з урахуванням кліматичних умов;
- організація тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб та сімей, які втратили свої домівки та надання допомоги у ремонті та реконструкції пошкоджених житлових приміщень;
- забезпечення грошових виплат на покриття нагальних потреб, таких як харчування, медичне обслуговування, освіта дітей та впровадження пільгових програм для зниження витрат на комунальні послуги, медичне обслуговування та інші життєво необхідні послуги;
- забезпечення дітей шкільними наборами, включаючи підручники, зошити, ручки та інші навчальні матеріали;
- активне залучення місцевих волонтерів для надання матеріальної допомоги та підтримки сімей у складних життєвих обставинах унаслідок війни та стимулювання місцевих громад до організації збору та розподілу матеріальної допомоги;
- постійний моніторинг змін у потребах сімей для коригування обсягу та виду матеріальної допомоги [24, с. 167].

Посилення матеріальної допомоги є критично важливим для підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Виконання цих рекомендацій дозволить забезпечити базові потреби сімей, знизити рівень стресу та сприяти їхній стабілізації та відновленню. Комплексний підхід до надання матеріальної допомоги, з урахуванням індивідуальних потреб та залученням різних ресурсів, є ключовим для ефективної соціальної роботи у цих умовах.

Освіта та професійна підготовка є ключовими факторами, що сприяють довгостроковому відновленню та стабілізації сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Забезпечення доступу до якісної освіти

та професійного навчання допомагає не лише подолати поточні виклики, але й створити можливості для економічного та соціального розвитку в майбутньому.

Розширення доступу до освіти та професійної підготовки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни включає [60, с. 52]:

- освітні програми, які полягають у організації курсів та навчальних програм для дітей та дорослих, спрямованих на підвищення кваліфікації та здобуття нових навичок;
- професійну підготовку з надання можливостей для перекваліфікації та здобуття нових професій для дорослих членів сімей.

Розширення доступу до освіти та професійної підготовки є важливим аспектом соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Виконання даних рекомендацій з поліпшення соціальної роботи дозволить підвищити рівень освіти та професійної компетентності серед постраждалих, сприятиме їх соціальній та економічній стабільності, а також забезпечить кращі перспективи для майбутнього.

Важливою рекомендацією, яка поліпшить соціальну роботу з сім'ями, які опинилися у складній життєвій ситуації унаслідок війни є надання правової допомоги. Даний вид допомоги захищає права родин вимушених переселенців унаслідок війни, допомагає отримати необхідні соціальні послуги та забезпечити законний захист у різних ситуаціях [33, с. 26].

Для покращення правової допомоги сім'ям-переселенцям унаслідок війни нами були запропоновані декілька основних рекомендацій, а саме:

- впровадження безкоштовних гарячих ліній для надання консультацій з правових питань;
- організація мобільних юридичних клінік у місті Запоріжжя, які можуть надавати правову допомогу у віддалених або тимчасових місцях проживання;
- розробка та розповсюдження брошур, буклетів та онлайн-ресурсів з інформацією про правову допомогу та юридичні права родин вимушених переселенців;

- надання безкоштовних консультацій юристами щодо різних правових питань, з якими стикаються сім'ї та забезпечення правового супроводу в адміністративних або судових справах;
- проведення семінарів та тренінгів у місті Запоріжжя або онлайн з правової грамотності для членів сімей, щоб підвищити їхню здатність захищати свої права;
- надання допомоги у вирішенні правових питань, пов'язаних зі статусом біженців або внутрішньо переміщених осіб;
- співпраця з неурядовими організаціями, які надають правову допомогу, для забезпечення комплексної підтримки сімей;
- надання спеціалізованої правової допомоги для захисту прав дітей, зокрема щодо опіки, освіти та медичного обслуговування;
- забезпечення фінансування програм правової допомоги за рахунок державних та міжнародних грантів.

Покращення правової допомоги є важливою частиною соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Виконання цих рекомендацій дозволить забезпечити захист прав сімей, підвищити їхню правову грамотність та забезпечити доступ до необхідних правових послуг. Комплексний підхід до надання правової допомоги, з урахуванням індивідуальних потреб та активною участю різних організацій, є ключовим для ефективної соціальної роботи в цих умовах [18, с. 59].

Соціальна інтеграція є ключовим аспектом соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Вона допомагає родинам адаптуватися до нових умов життя, сприяє їхньому економічному, соціальному та культурному включенню в суспільство.

Сприяння соціальній інтеграції як одній з основних рекомендації з поліпшення соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни включає:

- соціальні програми, які полягають у розробці програм для інтеграції сімей у нові громади, сприянні участі у громадських заходах та волонтерських ініціативах;

- комунікацію та підтримку, під час яких відбувається організація платформ для спілкування та взаємодії між сім'ями та місцевими громадами.

Сприяння соціальній інтеграції є важливим аспектом соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок російсько-української війни. Виконання цих рекомендацій дозволить створити умови для їх успішної адаптації та включення в суспільство, сприяючи довгостроковій стабільності та добробуту.

Підвищення кваліфікації соціальних працівників є критично важливим для забезпечення ефективної допомоги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок російсько-української війни. Соціальні працівники повинні бути підготовлені до роботи в умовах кризових ситуацій, знати специфіку роботи з постраждалими від війни, мати навички надання психологічної підтримки, правової допомоги та організації соціальної інтеграції. Нами були запропоновані декілька важливих рекомендацій щодо підвищення кваліфікації соціальних працівників [26, с. 177]:

- проведення тренінгів з кризового втручання для навчання соціальних працівників реагувати на надзвичайні ситуації та надавати невідкладну допомогу;

- організація регулярних семінарів, вебінарів та конференцій з метою обміну досвідом та новими методиками соціальної роботи;

- надання соціальним працівникам знань про правові аспекти, пов'язані зі статусом біженців, внутрішньо переміщених осіб, правами дітей та інших уразливих груп;

- запровадження тренінгів з використання сучасних інформаційних технологій у соціальній роботі, включаючи бази даних, онлайн-консультації та дистанційне навчання;

- розвиток культурної чутливості для розуміння специфічних потреб і проблем різних груп постраждалих;
- впровадження програм супервізії та коучингу для підтримки соціальних працівників у їхній професійній діяльності;
- участь у міжнародних програмах обміну досвідом та навчання, організованих провідними міжнародними організаціями [26, с. 178].

Підвищення кваліфікації соціальних працівників є ключовою умовою для забезпечення якісної допомоги сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок російсько-української війни. Впровадження даних рекомендацій допоможе соціальним працівникам ефективно реагувати на потреби постраждалих, надавати всебічну підтримку та сприяти їхній соціальній інтеграції. Комплексний підхід до професійного розвитку соціальних працівників включає навчання, супервізію, обмін досвідом та міжсекторальну співпрацю.

Створення підтримуючого середовища для сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах через війну, є важливою складовою соціальної роботи. Даний підхід спрямований на створення умов, які сприяють психологічному комфорту, емоційній підтримці та соціальній інтеграції.

Створення підтримуючого середовища включає [29, с. 29]:

- інфраструктурні проекти, до яких входять розробка та реалізація проектів, спрямованих на створення безпечних та комфортних умов проживання для переміщених сімей;
- спільноти підтримки, які полягають у заохоченні до створення місцевих спільнот та груп взаємодопомоги для сімей, що допоможе їм адаптуватися до нових умов життя.

Створення підтримуючого середовища вимагає комплексного підходу та співпраці різних структур, організацій та громадських ініціатив. Це дозволить забезпечити належну підтримку та покращити якість життя сімей, які постраждали через війну.

Дані рекомендації допоможуть покращити соціальну роботу з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, забезпечуючи їм необхідну підтримку для подолання труднощів та інтеграції у суспільство.

Отже, зважаючи на складність ситуації сімей, які постраждали через війну, надання ефективної соціальної підтримки важливе для їхнього відновлення та адаптації до нових умов. Запропоновані рекомендації з поліпшення соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складній життєвій ситуації унаслідок війни можуть стати основою для розвитку програм та ініціатив з метою підтримки даних родин та забезпечення їхнє соціальне та економічне відновлення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі бакалавра здійснено повне дослідження соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. На основі здійсненої роботи нами були отримані такі висновки.

Зробивши аналіз стану наукової роботи соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни дає можливість стверджувати, що дана проблематика активно розвивається. Дослідження в цій галузі охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи матеріальну, психологічну, правову та соціальну підтримку. Проблемою соціальної роботи з сім'ями, які опинились у складних обставинах унаслідок війни займались такі видатні українські вчені, як: О.Г. Карпенко, Т.В. Семігіна, А.Й. Капська, І.В. Пеша та інші. Науковці працюють над розробкою ефективних моделей допомоги, оцінкою існуючих програм та впровадженням нових підходів, що сприяють відновленню та інтеграції постраждалих сімей.

Уточнення змісту основних понять наукового дослідження можна зазначити, що «соціальна робота» – це професійна діяльність, спрямована на підтримку, допомогу та захист людей, які опинилися у складних життєвих обставинах, сприяння їх соціальній інтеграції та покращення якості життя; «технології соціальної роботи» – це сукупність методів, технік, інструментів і підходів, що використовуються соціальними працівниками для ефективного вирішення соціальних проблем і надання допомоги людям, які потребують підтримки; «сім'я» є соціальною групою, яка складається з людей, що поєднані родинними зв'язками, спільним проживанням, веденням спільного господарства, а також емоційними та правовими зобов'язаннями; «складні життєві обставини» – це ситуації, які значно ускладнюють життєдіяльність людини або сім'ї, порушують їх звичний спосіб життя, створюють ризики для здоров'я, благополуччя та соціального функціонування; «сім'я в складних життєвих обставинах в умовах війни» – це родина, яка через військові дії та

пов'язані з ними наслідки опинилася в ситуації, що значно ускладнює їхнє нормальне функціонування, загрожує фізичному, психологічному та соціальному благополуччю її членів; «соціальна робота з сім'ями в умовах війни» – це професійна діяльність, спрямована на підтримку, допомогу та захист сімей, які постраждали від військових дій.

Визначення основних принципів та методів наукового дослідження дають можливість визначити методологічну основу соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Серед основних принципів та методів, на основі яких базувалося наукове дослідження є об'єктивний, історичний, метод системного підходу.

Розглянувши проблему організації соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни, можна стверджувати, що вона передбачає впровадження комплексного підходу з метою надання підтримки та допомоги. Основними напрямками соціальної роботи з такими сім'ями є комплексний підхід; психологічна підтримка; соціальна інтеграція та адаптація; юридична допомога; економічна підтримка; фокус на дітей; моніторинг та оцінка, а також взаємодія зі спільнотою.

Зробивши аналіз основних технологій соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах унаслідок війни, прийшли до висновку, що вони спрямовані на надання комплексної підтримки та допомоги, адаптації до нових умов і відновлення соціальної стабільності. Дані технології використовуються з метою забезпечення найбільш ефективного та комплексного підходу до надання допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах внаслідок війни.

Зробивши емпіричне дослідження соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни, нами було запропоноване анкетування з восьми запитань родинам-переселенцям з Донецької та Запорізької областей. Дані запитання стосувались почуттів випробовуваних, які вони відчули у перші дні війни, а також їх потреб. В ході даного опитування, ми дійшли до висновків, що випробовувані родини

потребують гуманітарної, психологічної та юридичної допомоги від благодійних організацій та від держави в цілому.

Охарактеризувавши рекомендації з поліпшення соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя унаслідок війни, то можна підкреслити, що основними з них є покращення оцінки потреб; забезпечення психологічної підтримки; посилення матеріальної допомоги; розширення доступу до освіти та професійної підготовки; покращення правової допомоги; сприяння соціальній інтеграції; підвищення кваліфікації соціальних працівників; створення підтримуючого середовища. Запропоновані рекомендації можуть допомогти забезпечити ефективну та комплексну підтримку сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через російсько-українську війну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.
2. Аносова А. В., Безпалько О. В., Виноградова О. А. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
3. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. 246 с.
4. Бевзенко Л., Беленок О., Бойко Н. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колект. моногр. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
5. Бондаренко Н. О. Соціальна діагностика : підручник для студентів напрямку «Соціальна робота». Київ : Академія, 2021. 240 с.
6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
7. Віщукаєва К. М. Соціальний супровід клієнта : навч. посіб. Одеса : Вид. Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 322 с.
8. Джерело Єдності. URL: <https://soucf.org.ua/programs> (дата звернення: 27.04.2024).
9. Діти та війна. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
10. Допомога ВПО у Запоріжжі. URL: <https://redcross.org.ua/news/2022> (дата звернення: 27.04.2024).
11. Допомога переселенцям у Запоріжжі. URL: <https://palyanytsya.info/cities/zaporizhzhia/dopomoha-pereselentsiam> (дата звернення: 27.04.2024).
12. Дубич К. В. Вступ до соціальної допомоги : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 224 с.

13. Єрємона Л. Є. Практикум з соціальної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2017. 140 с.
14. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/13.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
15. Заєц С. С. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2016. 58 с.
16. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
17. Іванова І. Б. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг) : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2018, 302 с.
18. Ісаченко В. П. Людина в сучасному соціумі : навч. посіб. Умань : Візаві, 2021. 210 с.
19. Капська А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2021. 232 с.
20. Карпенко О. Г., Н. Ф. Романова. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 408 с.
21. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
22. Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. та ін. Соціальна політика : навч. посіб. Львів : «Новий Світ 2000», 2020. 318 с.
23. Коляда Т. В. Соціальна робота на підприємстві : навч. посіб. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 125 с.
24. Коляда Н. М., Левченко Н. В. Технології соціальної роботи Ч.1. Теоретичний курс : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2018. 338 с.
25. Костючков С. К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства : навч. посіб. Херсон : Айлант, 2016. 256 с.
26. Кубіцький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 300 с.

27. Кулик І. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 235 с.
28. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2019. 230 с.
29. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.
30. Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»», 2016. 368 с.
31. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. Київ : Каравела, 2017. 366 с.
32. Масюк О. П. Менеджмент соціальної роботи : курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки «Соціальна робота». Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 94 с.
33. Мітіна С. В. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Гельветика, 2020. 435 с.
34. Можливості групової соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
35. Моргай Л. А. Соціальна робота на підприємстві : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 224 с.
36. Моргай Л. А. Соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності : навч. посіб. Умань : Візаві, 2021. 180 с.
37. Ольчак М. Ростек К. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах : моногр. Київ : Фонд міжнародної солідарності, 2019. 57 с.
38. Омельченко С. О., Тернопільська В. І., Чернуха Н. М., Співак Я. О., Васильєва-Халатникова М. О., Бакуліна О. С., Костенко Д. В., Рутьян Л. І. Соціальна робота : реалії та виклики часу : навч-метод- посіб. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

39. Оцінка впливу війни на людей. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
40. Повідомлення про захист прав дітей в українській кризі. URL: https://alliancescpa.org/sites/default/files/technical/attachments/UkraineProtection%20Advocacy%20Messages_The%20Alliance%20CPHA_%20%20Ma....pdf (дата звернення: 27.04.2024).
41. Полянничко А. О., Гончаренко О. В., Знобей О. В., Іонова І. М., Кирилюк А. В., Ключко О. О., Луценко О. А., Полякова О. М., Пономаренко Л. І., Ратєєва В. О., Шевченко Т. С., Шпиг Н. О. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.
42. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf (дата звернення: 27.04.2024).
43. Романишин А. М., Бойко О. В., Гузенко І. М. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах : навч.-метод. посіб. Львів : АСВ, 2014. 140 с.
44. Романова Н. Ф., Мельник І. П. Соціальне партнерство : навч.-метод. посіб. Київ : І ППУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 238 с.
45. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навч.-метод. посіб. Львів : Растр-7, 2021. 324 с.
46. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота : пріоритети та стандарти : навч. посіб. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.
47. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота : навч. посіб. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
48. Слюсар Л. І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі : історія і сучасність : моногр. Київ : н-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, 2021. 180 с.
49. Сова М. О. Психологія сім'ї : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 212 с.

50. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців : стан і перспективи. URL: <https://dnmcpss.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-07.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
51. Соціально-педагогічні технології підготовки працівників для роботи з внутрішньо переміщеними особами. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515424.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
52. Соціально-правова підтримка сімей вимушених переселенців. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19829/Miheeva.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 27.04.2024).
53. Соціальна робота як складова політики соціального захисту внутрішньо переміщених осіб регіону. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/250455> (дата звернення: 27.04.2024).
54. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.
55. Тимошенко Н. Є. Вступ до спеціальності : соціальна робота : навч. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 245 с.
56. Трощинський В. П., Скуратівський В. А., Кравченко М. В. Соціальна і гуманітарна політика : підручник. Київ : Вид-во НАДУ, 2016. 792 с.
57. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.
58. Файчук О. Л. Соціальна робота з сім'ями : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 52 с.
59. Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.
60. Харламов М. І. Соціальна робота : курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 96 с.
61. Чубук Р. В. Теорія соціальної роботи : методичні вказівки. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 76 с.

62. Ярошенко А. О., Семигіна Т. В., Сушицька Н. В. Історія та теорія соціальної політики України : навч. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ВИПИСКА
з Єдиного державного реєстру юридичних осіб,
фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

**БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ "БЛАГОДІЙНИЙ
ФОНД "ДЖЕРЕЛО ЄДНОСТІ"**

Ідентифікаційний код юридичної особи:
44729723

Місцезнаходження юридичної особи:
Україна, 69014, Запорізька обл., місто Запоріжжя, вул.Олександрівська,
будинок 104, приміщення 56

*Дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-
підприємців та громадських формувань:*
01.04.2022, 1001031020000052606

*Прізвище, ім'я та по батькові осіб, які мають право вчиняти юридичні дії від імені юридичної
особи без довіреності, у тому числі підписувати договори, та наявність обмежень щодо
представництва від імені юридичної особи:*
Омельчак Андрій Олегович - керівник

Россоха Олександр Миколайович (Повноваження: Вчиняти дії від імені
юридичної особи, у тому числі підписувати договори тощо) - представник

*Відомості, отримані в порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром
юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань та інформаційними
системами державних органів:*
04.04.2022, ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ, 37507880

01.04.2022, 082622056389, ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС У ЗАПОРІЗЬКІЙ
ОБЛАСТІ, ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ
(ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН М.ЗАПОРІЖЖЯ), 44118663, (дані про взяття на
облік як платника податків)

01.04.2022, 10000002289075, ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС У ЗАПОРІЗЬКІЙ
ОБЛАСТІ, ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ
(ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН М.ЗАПОРІЖЖЯ), 44118663, (дані про взяття на
облік як платника єдиного внеску)

Види економічної діяльності:

88.99 Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання,
н.в.і.у. (основний)

Назви органів управління юридичної особи:

Загальні збори учасників
Директор
Наглядова рада

Запис про перебування юридичної особи в процесі припинення:

Відомості відсутні.

Вид установчого документа:

Статут

Інформація для здійснення зв'язку:

+38(067)-500-60-19, unity.ua@protonmail.com

Номер, дата та час формування виписки:

452591825676, 06.04.2022 10:31:53

Південно-Східне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції (м. Дніпро)

Песяєв О.В.

Опитування

1. Ваші відчуття, коли Ви почули перші вибухи у Вашому місті?
2. Якою була Ваша перша реакція, коли Ви дізналися, що це початок війни?
3. Які думки щодо подальшого перебування вдома були у Вас в той момент?
4. Чи знали Ви напередодні куди будете їхати?
5. Чи думали Ви, що залишитесь у Запоріжжі на такий довгий час?
6. Де Ви проживаєте у місті Запоріжжя?
7. Чи розраховували Ви на допомогу від сторонніх людей?

На яку допомогу від благодійного фонду «Джерело єдності» Ви розраховували?

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Семьонова Анастасія Анатоліївна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна робота», адреса електронної пошти 060426as@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ , ЯКІ ОПИНИЛИСЬ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 26.04.2024   Підпис _____ ПІБ (студент)   Семьонова А.А.

Дата 26.04.2024   Підпис _____ ПІБ (науковий керівник)   Маловічко О.В.